

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Післявоєнне відновлення промислового комплексу України: суспільно-географічне дослідження

Галузь знань	10 – природничі науки
Спеціальність	106 – географія
Освітня програма	економічна географія
Спеціалізація	розвиток продуктивних сил та регіональна економіка

Кваліфікаційна робота бакалавра
студента 4 курсу
освітнього рівня бакалавр
Руденка Бориса Євгенійовича

Науковий керівник:
Левіцька Ольга Леонідівна
кандидат географічних наук
асистент кафедри економічної та
соціальної географії

КИЇВ – 2024

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	6
1.1. Сутність поняття та склад промислового комплексу	6
1.2. Методика суспільно-географічного дослідження промислового комплексу.....	14
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ.....	17
2.1. Історико-географічні особливості формування промислового комплексу України.....	19
2.2 Сировинний чинник.....	25
2.3. Виробничий чинник.....	30
2.4. Трудоресурсний чинник.....	33
2.5. Транспортний чинник.....	36
2.6 Споживчий чинник	39
2.7 Зовнішньоекономічна діяльність.....	41
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	46
3.1. Вплив війни на галузеві трансформації промислового комплексу України	46
3.2. Процеси релокації промислового виробництва під час війни	52
3.3. Проблеми та перспективи післявоєнного відновлення промислового комплексу України.....	57
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	64
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. З багатьох причин подолати наслідки війни та відбудувати країну буде надзвичайно важко. Серед них високий рівень зовнішнього боргу, високий рівень інфляції та значне зниження ВВП через значне руйнування інфраструктури, будівництва та економіки в цілому, а також втрати людського життя та їх травми. Це призведе до значного зниження виробництва, збільшення безробіття та зниження рівня життя населення. Інвестиції збільшують ресурси, необхідні для відновлення економіки, інфраструктури та виробництва, що робить їх фактично зменшеними для відновлення країни війни.

Інвестиції можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, і вони можуть включати фінансову підтримку, технічну допомогу та інші ресурси. Залежно від розміру зруйнованої території та інших факторів можуть бути значні інвестиції, але без них відновлення може зайняти багато років або навіть стати неможливим.

Економічний розвиток країни залежить від промисловості. Для відновлення економічної стабільності, створення робочих місць, підвищення життєвого рівня населення та підвищення ВВП необхідно відновити промислові комплекси після воєнних дій. На соціальні аспекти життя людей впливають відновлення промислових комплексів. Ці фактори включають зайнятість, доходи, доступ до освіти та медичних послуг. Крім того, це залежить від стабільності суспільства та загального розвитку суспільства.

Розташована на перетині геополітичних інтересів, Україна пізнає вплив багатьох міжнародних гравців. Для зміцнення суверенітету та впливу на міжнародні арени відновлення промислових комплексів є важливою частиною післявоєнної реконструкції.

Відновлення промисловості також пов'язане з екологією: забруднення землі, зменшення викидів і забруднення довкілля. Післявоєнна екологічна безпека є важливою частиною відновлення.

Таким чином, вивчення процесу відновлення промислового комплексу України після війни має важливе значення як для України, так і для міжнародної спільноти, враховуючи економічні, соціальні, геополітичні та екологічні аспекти.

Мета роботи – суспільно- географічне дослідження теоретичних та практичних аспектів післявоєнного відновлення промислового комплексу України.

Завданням даної роботи є:

- визначити сутність поняття та склад промислового комплексу;
- дослідити методiku суспільно-географічного дослідження промислового комплексу;
- охарактеризувати історико-географічні особливості формування промислового комплексу України;
- дослідити сировинний чинник;
- виявити виробничий чинник;
- охарактеризувати трудовресурсний чинник;
- проаналізувати транспортний чинник;
- провести аналіз споживчий чинник та зовнішньоекономічна діяльність;
- виявити вплив війни на галузеві трансформації промислового комплексу України;
- сформуванати процеси релокації промислового виробництва після війни;
- узагальнити проблеми та перспективи післявоєнного відновлення промислового комплексу України.

Об'єкт роботи- промисловий комплекс України під час та після війни.

Предмет роботи - суспільно-географічне дослідження післявоєнного відновлення промислового комплексу України.

Методи дослідження. Під час виконання роботи було використано такі методи дослідження як: метод абстрагування, наукового узагальнення та систематизації, аналізу й синтезу, індукції та дедукції та інших при дослідженні теоретичних засад інвестування, метод узагальнення економічної інформації,

економічного моделювання та прогнозування, зокрема кореляційно-регресійний аналіз, метод формалізації та методи аналізу й синтезу при виконанні другого розділу роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Сутність поняття та склад промислового комплексу

Найважливішим компонентом економіки України є промисловість. На неї припадає 1/3 основних фондів і понад 35% працівників народного господарства. Як основна ланка економіки України, промисловість визначає рівень економічного розвитку, спеціалізація економіки, масштаби участі в територіальному підрозділі праці та інтенсивність територіально-економічних зв'язків.

Проблема функціонування української економіки в період війни із Росією стала однією із найактуальніших у цей складний час не лише на вітчизняному рівні, а й на світовому. Наслідки повномасштабної агресії, такі як руйнування, масова міграція населення, тимчасова окупація деяких територій та розрив виробничих і логістичних зв'язків, сильно позначилися на всіх економічних показниках, зокрема на ВВП, рівні цін та інфляції, а також на рівні безробіття в Україні. Тому дослідження розвитку промислового комплексу має виняткове значення.

Суспільна географія у контексті вивчення ключових аспектів промислового комплексу України вивчає такі питання, як територіальний поділ праці, розміщення продуктивних сил, регіональна політика та організація виробництва, геополітика та геостратегія країн і регіонів світу, просторові соціально-економічні пропорції, територіально-виробничі зв'язки, територіальна економічна та соціальна політика, територіальні комплекси та соціально-економічні структури, транспортні та інфраструктурні мережі та системи, а також мережі та системи.

Національна економіка є невід'ємною частиною функціонування кожної сучасної держави та потребує тривалого часу для досягнення комплексного і збалансованого розвитку. Однак після російського вторгнення економічні показники України зазнали значних коливань, а позиції країни серед

міжнародних партнерів погіршилися. Це породило потребу в підтримці та стабілізації спадних економічних процесів. Згідно з оцінками експертів Світового банку, промисловість України зазнала суттєвих втрат внаслідок ведення війни, зі зниженням промислового виробництва на 38% до кінця 2022 року. Збитки в промисловості та торгівлі оцінюються в суму 10,9 млрд доларів. Для відновлення цих важливих секторів до 2033 року, потрібні інвестиції у розмірі 23,2 млрд доларів США.

Станом на 1 вересня 2023 року загальна сума прямих задокументованих збитків, завдана інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення Росії, зросла до 151,2 млрд доларів (за вартістю заміщення). Внаслідок війни продовжуються руйнування житлових будинків, освітніх закладів, інфраструктури, що і призводить до зростання загальної суми збитків.

Війна в Україні – це не просто регіональна криза, у неї є далекосяжні наслідки, які торкаються регіонів України та світу. Воєнні дії спричинили катастрофічні зміни у світовій економіці. Збитки спричинені цим конфліктом поширилися на ринок сировини та енергетики. У зв'язку зі зниженням або припиненням видобутку та постачання газу та нафти, світові ціни на ці ресурси зросли. Крім того, санкції та торговельні обмеження між Україною та деякими країнами також позначилися на світовій торгівлі та інвестиціях. Україна втратила своє місце на світовій економічній арені.

Осередком бойових дій на території держави стали Донецький, Північно-Східний, Столичний, Придніпровський та Причорноморський економічні райони України, які зазнали колосальних збитків (рис. 1). Інфраструктура була зруйнована, підприємства зупинили свою діяльність, площі сільськогосподарських земель були втрачені, інвестиції перестали надходити. Все це призвело до спаду економіки в цих регіонах і до загострення соціально-економічної ситуації.

Більшість досліджень у галузі розвитку економічної та соціальної географії, проведених після проголошення незалежності України, зосередилися на вивчених соціально-географічних, економіко-географічних особливостей,

продуктивних сил і теорії економічного районування території України (Ф. Заставний, П. Масляк, Я. Олійник, М.), Пістун, О. Шаблій та інші.

Найважливішим компонентом господарського комплексу України є промисловість. На неї припадає 1/3 основних фондів і понад 35% працівників народного господарства [24].

Як основна ланка економіки України, промисловість визначає рівень економічного розвитку, спеціалізацію економіки, масштаби участі в територіальному підрозділі праці та інтенсивність територіально-економічних зв'язків (рис.1.1).

До вторгнення Російської Федерації на території України виділяли 9 економічних районів:

1. Столичний (Київська, Чернігівська, Житомирська області);
2. Північно-Східний (Харківська, Полтавська, Сумська області);
3. Донецький (Донецька, Луганська області);
4. Придніпровський (Запорізька, Дніпропетровська області);
5. Центральний (Кіровоградська, Черкаська області);
6. Подільський (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська області);
7. Карпатський (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області);
8. Північно-Західний (Волинська, Рівненська області);
9. Причорноморський (Одеська, Миколаївська, Херсонська області, Автономна Республіка Крим).

Кожен економічний район має промислові та інфраструктурні об'єкти, які приносять дохід країні. Загалом, всі економічні райони України мають свої унікальні галузі розвитку і географічні переваги, що сприяють розумному регіональному розвитку та нарощуванню їх економічного потенціалу. Але війна призвела до нестабільності, економічної рецесії та значних змін у структурі галузей регіональної економіки, економічні райони України зазнали втрат своїх економічних позицій, відбувається переміщення інвестиційної та економічної активності до західних регіонів країни. Завдяки своєму

потенціалу та стратегічному значенню, західні області можуть стати центром економічного (зокрема промислового) розвитку.

Підприємства України пережили різні сценарії в умовах спочатку гібридної, а потім повномасштабної російської агресії.

По-перше – повне руйнування, фізичне знищення основних фондів (приклад – Азовсталь). Такі підприємства неможливо відновити за короткий термін на новому місці через необхідність величезних капіталовкладень та відсутність ресурсної бази та/або унікального географічного положення в новому потенційному місці розміщення.

По-друге – скорочення обсягів виробництва, можливо – часткове перепрофілювання внаслідок втрати трудових ресурсів та часткових руйнувань основних фондів.

По-третє – релокація в межах України або за кордон.

Рис.1.1 Структура промислового комплексу

Структура промислового комплексу:

Важка промисловість:

- машинобудівний комплекс,
- металургійний комплекс,
- хімічно-лісовий комплекс,

- промисловість будівельних матеріалів,
- паливно-енергетичний комплекс.

Легка промисловість

Харчова промисловість.

Промислове виробництво розташоване по всій країні нерівномірно. Найбільше його розташовано в індустріально розвинутих регіонах, де переважають підприємства важкої промисловості (Донецька, Дніпропетровська, Луганська та Запорізька області). Крім того, вища область, така як Київська (включаючи м. Київ), Харківська, Одеська, Львівська та інші, де значна частина промислового виробництва зосереджена в обласних центрах.

Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) складається з різних галузей і підгалузей промислового виробництва, які використовуються видобутком, збагаченням, переробкою та споживанням твердого мінерального, популярного та газового палива, а також виробництвом, передачею та використанням тепла та електроенергії. На основі створеного паливно-енергетичного балансу структура ПЕК України відображає регіональні особливості видобутку (виробництва) і споживання паливних та енергетичних ресурсів [29, с. 45].

Кам'яна та будівельна, нафто- та газодобувна, торф'яна та нафтопереробна галузі складають паливну промисловість республіки (рис. 1.2).

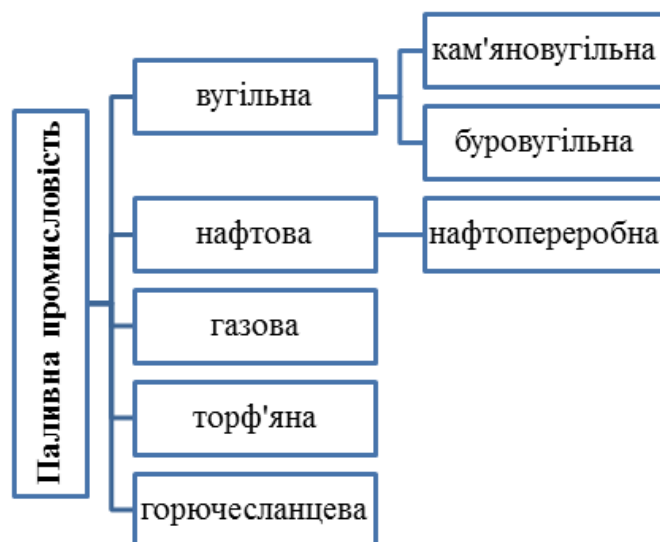

Рис. 1.2 Структура паливної промисловості

Кам'яне та буре вугілля є основними компонентами вугільної промисловості. Переважна велика вугільна шахта розташована в центральних і північних районах Донецької та південній частині Луганської областей. Коксівне вулиця в основному добувають у центральній частині Донецької області в містах Єнакієво, Горлівка, Макіївка, Донецьк, Красноармійськ, Костянтинівка та інших, а також у районах Краснодар та Кадіївки Луганської області. Видобуток енергетичного вугілля зріс в районах Антрацитівської, Лутугинського та Алчевського Луганської областей. В основному газ добувають у Лисичанському районі.

Нафтова промисловість України характеризується низькими показниками, хоча потенціальні можливості її видобутку можуть бути більшими.

Наразі найбільше нафти відображаються на Лівобережній частині України. Там працюють нафтогазові управління на базі родовищ Гнідинцівського та Прилуцького у Чернігівській області, Охтирського та Качанівського у Сумській областях та Сагайдацького, Зачепилівського та Радчанківського у Полтавській областях. Понад половину української нафти тут видно [34, с. 29].

Прикарпатська нафтогазовидобувна провінція, де функціонують управління Бориславнафтогаз і Долинонафтогаз, займає інше місце. Через обмеженість ресурсів і недостатню пошукову роботу поки що видобуток нафти обмежений.

Нафтопереробні заводи Лисичанська, Кременчуцька, Херсонська, Бердянська, Дрогобицька, Львівська та Надвірнянська входять до складу нафтопереробної промисловості України.

Наймолодша галузь палива в Україні – газова.

Дніпровсько-Донецька державна область знаходиться поруч із вкладами нафти на заході Дніпра-Донецька. Найбільша нафтогазоносна область в Україні — Дніпровсько-Донецька, яка забезпечує 93,8% видобутку газу в країні. Природний газ є джерелом енергії у багатьох, включаючи Харківську (Шебелинське, Хрестищенське, Кегичівське, Дрежелюбівське та Західнохрестищенське); Сумську (Рибальське, Качанівське); Полтавську

(Солохо-Диканську); Дніпропетровську (Перещепинську) та Чернігівську (Гнідинцівську).

Однією з найстаріших галузей паливної промисловості є торфова промисловість. Основні родовища торфу розташовані в Сумській, Чернігівській, Житомирській, Рівненській та Львівській областях. Його продуктивність невелика [31, с. 163].

ПЕК включає електроенергетику. Вона має не тільки на розвиток народного господарства, але й на те, як продуктивні сили організовані на території.

Усі електростанції в Україні належать до чотирьох категорій. Підрозділ заснований на ознаці використаного ресурсу:

- теплові електростанції, які виконують тверде, рідке та газоподібне паливо. Вони включають конденсаційні та теплоелектроцентралі;
- гідравлічні, які утворюються відповідними гідроресурсами та розподіляються на гідроелектростанції, гідростимуляційні та припливні;
- атомні енергетичні установки, які виконують збагачений уран або інші радіоактивні елементи як паливо;
- електростанції, що вимагає джерела енергії, які не є традиційними.

Найкращими з них є вітрові, сонячні та інші.

Дніпро є основним джерелом енергії для гідроелектростанцій. Це міста Дніпрогес, Кременчуцька, Каховська (наразі не існує), Дніпродзержинська, Канівська та Київська. ГАЕС Дністровська ГЕС побудована на Дністрі, а Тебле-Ріцька ГЕС побудована в Закарпатській області.

Крім того, на малих річках працюють залишки електростанцій невеликої потужності, більшість з яких є частиною державної енергосистеми. ГЕС створила каскади на річках Південний Буг і Рось (Корсунь-Шевченківська, Стеблеківська).

Атомні електростанції України:

- Чорнобильська,
- Рівненська,
- Хмельницька,

- Запорізька,
- Південноукраїнська.

Розвиток машинобудування, металообробки та будівництва залежать від металургійної промисловості. Сучасна чорна металургія займає важливу роль у національному господарстві та служить основою для всього комплексу важкої промисловості України.

Який найбільший споживач палива, електроенергії та води, чорна металургія впливає на розвиток усіх галузей народного господарства України. Чорна металургія включає виробництво чавуну, доменних феросплавів, сталі та прокату, електроферосплавів, вогнетривів, металів промислового значення, вторинну переробку чорних металів і коксування вугілля, а також добуток допоміжних матеріалів.

У Києві, Харкові, Львові, Одесі, Житомирі, Миколаєві, Сімферополі, Чернівцях, Донецьку, Івано-Франківську, Дніпропетровську, Луганську, Хмельницькому та Прилуках (Чернігівська область) працюють найбільші трикотажні фабрики [34, с. 71].

Шкіряні підприємства розміщені у Харкові, Києві, Львові, Василькові (Київська обл.), Бердичеві, Миколаєві. У Луганську, Києві, Львові, Одесі, Василькові, Запоріжжі та Мукачеві побудовано нові великі компанії, а також реконструйовано старі взуттєві заводи в Києві, Харкові, Дніпропетровську, Миколаєві, Бахмуті, Херсоні.

Хутряні підприємства створені та працюють у багатьох містах України, включаючи Харків, Балту (Одеська область), Красноград (Харківська область), Тисменицю (Івано-Франківська область), Львів, Одесу та Жмеринку.

Майже в усіх обласних центрах та інших містах України виробництво галантерейних виробів зосереджено в Києві, Харкові, Львові.

Найбільші поліграфічні компанії знаходяться в Києві, Харкові, Вінниці, Дніпропетровську, Донецьку, Запоріжжі, Львові, Одесі, Рівному, Тернополі, Сімферополі, Чернівцях.

Основним сектором економіки будь-якої країни є харчова промисловість. Компанії харчової промисловості розташовані по всій території України.

Традиційно в Україні є спеціалізація в цукровій промисловості. Більшість підприємств, розташованих у Лісостепу, а деякі переробляють імпортовану сировину. Найбільшими виробниками цукру є Вінницька, Київська, Хмельницька, Тернопільська, Черкаська та Полтавська області.

Однією з останніх найдавніших галузей є борошно-круп'яна. Велика частина її бізнесу зосереджена в сировині та споживанні, зокрема в лісостепових і степових районах [24].

Хліборобні та кондитерські підприємства орієнтовані на споживача. Найбільші хлібокомбінати та кондитерські фабрики України розташовані в найбільших містах країни, таких як Київ, Харків, Одеса, Львів, Донецьк і Дніпро.

Виробництво яловичини та телятини є кінцевим у м'ясній промисловості, а потім ідуть свинина, м'ясо птиці та баранина. Київ, Дніпро, Донецьк і Харків є найбільшими виробниками м'яса. області Вінниці, Чернігівщини та Криму.

Додаток А містить результати зондування території України за рівнем промислового розвитку.

1.2. Методика суспільно-географічного дослідження промислового комплексу

Кожна наука використовує як загальнонаукові, так і конкретнонаукові методи дослідження. Головними методами для географічного дослідження промисловості є: математико-статистичні, порівняльно-географічний, картографічний, ретроспективний, моделювання, класифікації та типізації, системно-структурний підхід.

Сучасні наукові дослідження складні та включають різні теорії та методології, методики та техніки дослідження, велику кількість аналітичної роботи з елементами синтезу та отримання конкретних результатів, які мають практичне значення. Основними методами, які застосовуються в науці загалом (загальнонаукові) та в суспільній географії зокрема (міждисциплінарні та

спеціальні), використовують дослідження територіальної організації промислового комплексу як предмет дослідження суспільної географії [19].

Дослідження промислового комплексу є складним системним процесом і потребує кількох етапів (рис. 1.3).

Математико-статистичні методи насамперед стосуються первинної обробки величезної кількості статистичних даних. Після цього систематизують, групують, групують у таблиці, коефіцієнти корисності, які дозволяють порівнювати масиви різних даних за допомогою обчислення, створюють форми різноманітних графіків, діаграм, карт та іншого, щоб покращити візуалізацію даних і створити прогнози розвитку ситуації.

Порівняльно-географічний метод. Основною метою використання порівняльно-географічного методу є виявлення спільних і відмінних елементів у різних територіальних одиницях. Досліджувані території можуть бути сусідами або далеко одна від однієї, співставними за структурою або абсолютно краще. Порівняльний підхід також можна використовувати для порівняння стану одного і того ж об'єкта на різних стадіях розвитку та в різний час. У цьому випадку використовується історичний порівняльний підхід.

Картографічний метод. Промисловість як просторове явище може бути картографоване за допомогою суспільно-географічних методів і методів. Тематичні карти промисловості створені за допомогою методу картографії. Ці карти показують поточний стан і тенденції розвитку промислового виробництва. Їх основою є просторові закономірності. Усі етапи дослідження, від збирання вихідних даних до виявлення нових закономірностей, використовували цю стратегію.

Ретроспективний метод (історико-географічний). Вивчення історії розвитку явища чи процес є важливою передумовою ефективного наукового дослідження. Промислові підприємства мають тривалу історію становлення та розвитку. Для того, щоб глибоко зрозуміти сучасність процесів у промисловості, необхідно вивчити історію їх появи та розвитку. Методи моделювання. Фактично, все наукове пізнання – це створення наукової моделі світу (реально існуючих явищ

та процесів). Люди не в змозі охопити всю різноманітність світу, тому вони змушені створювати спрощені моделі свого навколишнього світу. Класичні моделі, які застосовуються в бізнес-дослідженнях, включають регресійні, кореляційні, факторні, дисперсійні, центрометричні, матричні тощо. Моделювання та прогнозування тісно пов'язані.

Методи класифікації та типізації передбачають сортування окремих процесів або об'єктів відповідно до певного критерію. Класифікація та типізація є двома термінами, які використовують для групування людей за кількома ознаками. Наприклад, промислові підприємства можна класифікувати за чисельністю працівників (великі, середні, малі) і типізувати за випуском готової продукції (поділ на галузі).

Системно-структурний підхід (аналіз) дозволяє структурувати складну систему за допомогою аналізу елементів функціонування. Це дозволяє змінювати взаємозв'язки між компонентами, територіями та організаційно-управлінськими структурами, а також їх характер, види та форми.

Системно-структурний підхід дає можливість:

- 1) виділити складові елементи системи та знайти серед них головні через побудову певної ієрархії;
- 2) звільнитися від необхідності детального опису всіх зв'язків, наголошуючи на системності об'єкта;
- 3) краще зрозуміти взаємозв'язок усіх компонентів системи та оцінити довгострокові наслідки змін;
- 4) сприймати систему як нову якість, а не просто суму компонентів;
- 5) імітувати функції підсистеми головної системи;
- 6) Розширити системи бачення на окремі компоненти системи.

Сьогодні, коли світова економіка стає все більш інтегрованою, неможливо змінити його промисловість одного регіону без огляду зв'язків з іншими. Ми працюємо з системами, які постійно взаємодіють. Можливо розвивати промислове виробництво конкретних регіонів у контексті глобального контексту [2].

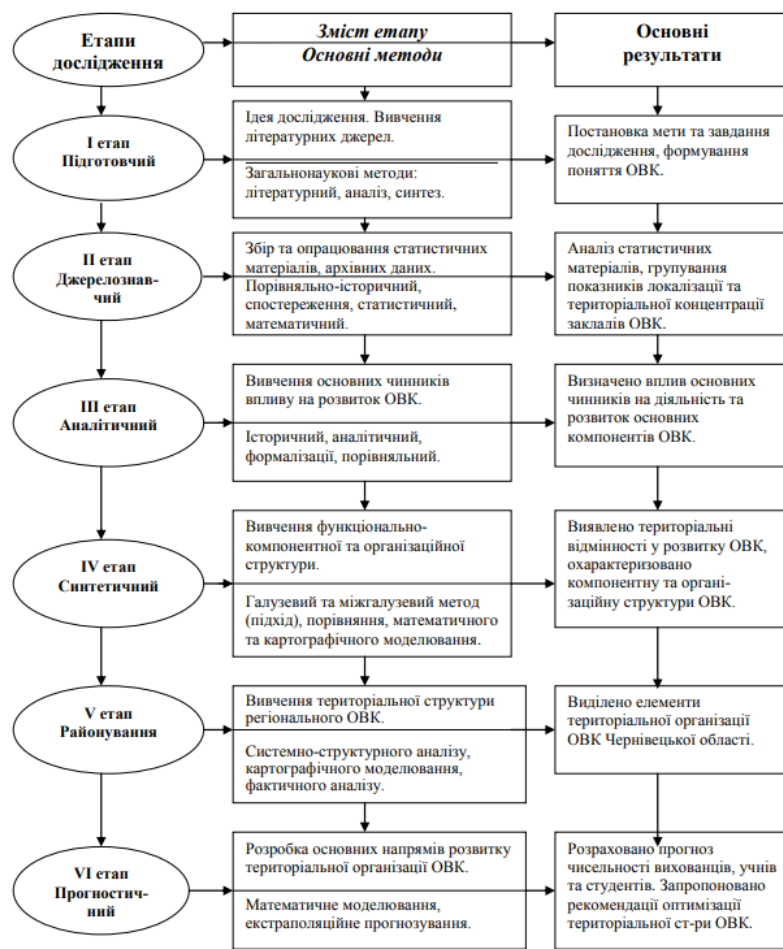

Рис.1.3 Алгоритм дослідження регіонального промислового комплексу

Статистичний метод є одним з основних методів суспільно-географічного дослідження, і він включає такі етапи: статистичне спостереження, статистичне зведення та групування, пошук і встановлення закономірностей і залежностей, а також інтерпретацію результатів дослідження.

Усі інші методи та підходи до суспільно-географічних досліджень включають картографічний метод. Він дозволяє картографувати складники та додати особливості структури та диференціації на територіях. Карти показують регіональні особливості розвитку. Показ певних об'єктів на карті фіксує їх розміщення, якісні та якісні характеристики. Ця типологічна інформація дозволяє вивчати взаємне розташування об'єктів чи явищ, а також їх сусідство чи навчання [1, с. 27].

Використовуючи фактичний аналіз, ми розділяємо всі регіональні комплекси на групи відповідно до спеціалізації та обсягу послуг, які вони можуть

надавати населенню як заклади повсюдного користування, так і заклади періодичного користування. Таким чином, основними елементами територіальної структури є компонентна, функціональна та організаційна структура [6].

Створення інформаційної кадастрової системи об'єктів промислового комплексу є певною формою побудови моделі в економіці України, яка б відтворювала поточні та майбутні процеси та явища. З іншого боку, удосконалення цієї системи передбачає впровадження нових інформаційних показників, а також зміни структурних і функціональних зв'язків між іншими відомостями, які наповнюють кадастрову систему своїми даними.

Таким чином, проаналізувавши методичну базу дослідження регіонального транспортного комплексу, можна виділити наступні основні етапи його дослідження:

Теоретико-методологічний, що включає вивчення транспортного комплексу як клітинного утворення, а також обґрунтування принципів його формування, методів і методів дослідження.

Дослідження факторів, які сприяють формуванню транспортного комплексу (історико-географічні особливості та встановлення етапів формування, визначення транспортно-географічного положення населених пунктів регіону, вплив системи розселення населення як елемента територіальної організації транспортного комплексу та екологічні фактори розвитку транспортного комплексу регіону) [11].

Таким чином, методика суспільно-географічного дослідження регіонального транспортного комплексу включає наступні етапи: теоретико-методологічний, дослідження факторів, які формують транспортний комплекс, системно-структурний аналіз та етап прогнозування.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

2.1. Історико-географічні особливості формування промислового комплексу України

Україна є унітарною країною. До складу входять 27 регіонів, у тому числі 1 автономна республіка (АР Крим), 24 області та 2 міста зі спеціальним статусом, Київ і Севастополь. Стаття 2 Конституції України говорить, що суверенітет держави поширюється на всю її територію. На території України не існує будь-якої іншої держави; її територія в межах своїх кордонів незмінна та недоторкана. У сфері самоврядування Автономна Республіка Крим має більше прав, ніж інші регіони (рис.2.1) [34, с. 101].

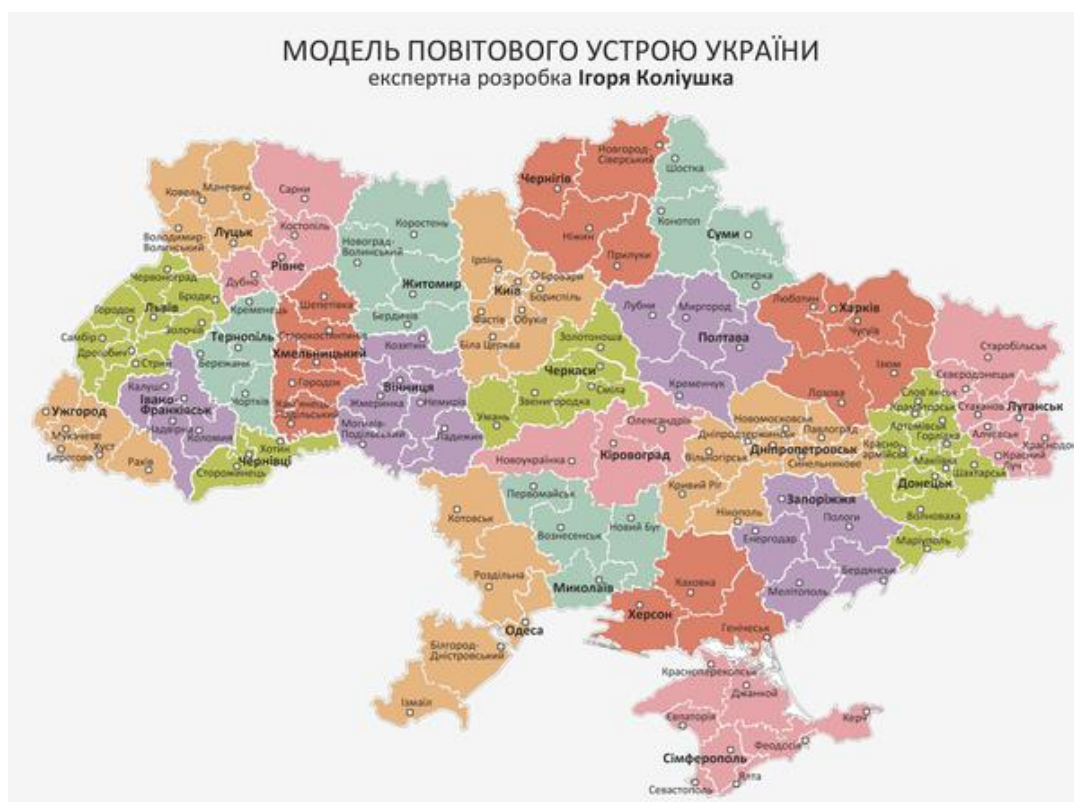

Рис.2.1 Адміністративний устрій України

Зростання сільськогосподарського виробництва, надійність забезпечення продуктів харчування країни та сільськогосподарських сировини, а також вихід

на світовий ринок є основними завданнями, перед якими стоять галузі аграрного сектора.

Агропромисловий комплекс використовує 90-95 % сільськогосподарських угідь, 50 % водних ресурсів і тридцять відсотків трудових ресурсів. Він також зосереджується на 25–30 % основних фондів і 10-15 % загальнонаціональних інвестицій. Його частка становить приблизно 25% від експортного потенціалу країни. На початок 2021 року 41,7 млн. га сільськогосподарських угідь, з них 32,4 млн. га ріллі, є помітними для виробництва.

АПК займає перше місце за зайнятістю та соціальною значущістю, працюючи лише металургійним та паливно-енергетичним комплексам за обсягом продукції та часткою у ВВП України. У структурі сільськогосподарських угідь значно питома вага орних земель (близько 78%). Багаторічні насадження (2,7%), сенокоси (5,1%) і пасовищі (11,4%) займають додаткову територію. На Поліссі майже третина сільськогосподарських угідь є природними кормовими угіддями, тоді як у Лісостеповій зоні розорано найбільше сільськогосподарських угідь [24].

Багатогалузеве сільське господарство є основною ланкою АПК і другою важливою галуззю матеріального виробництва в Україні. Однак економічні можливості аграрного сектора України не повністю використані. Поки що економічні реформи не привели до підвищення продуктивності та ефективності праці. Хоча інвестиції в сільське господарство, обсяг виробництва продукції та технологічний рівень сільського господарства знижуються, помітні певні позитивні зрушення в сільському господарстві.

Реорганізація земельних і виробничих відносин дозволила багатьом колишнім колгоспам і радгоспам адаптуватися до ринкової економіки. На сучасному етапі розвитку продуктивних сил суспільства використання досягнень науково-технічного прогресу, розробка та впровадження високоефективних науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства, спеціалізація та раціональне використання матеріальних,

фінансових і трудових ресурсів є корисними для підвищення виробництва продукції рослинництва та тваринництва.

АПК складається з трьох взаємопов'язаних секторів: сільське господарство, яке забезпечує сировинну базу АПК; галузі, що виробляють продукцію та обслуговування АПК; і галузі, які зберігають, переробляють і дають сільськогосподарську продукцію. Сільське господарство, яке охоплює рослини та тваринництво, а також створює сировинну базу для переробної промисловості, є основною ланкою АПК.

Друга ланка включає галузі, що виробляють засоби виробництва та обслуговують АПК. Це включає сільськогосподарське машинобудування, таке як трактори, комбайни, сівалки, зрошувальні системи, обладнання для сховища, харчова та легка промисловість тощо; хімічну промисловість, таку як виробництво засобів захисту рослин, мінеральних добрив, фарбників і консервантів; комбікорми та мікробіологічні виробництва, виробництво тари спеціального устаткування та приладів для АПК, наукове обслуговування, сільськогосподарське та меліоративне будівництво.

Третьою ланкою АПК є галузь, яка займається зберіганням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції. Ці галузі включають підприємства легкої та харчової промисловості, сховища, транспортні засоби та торгівлю.

Сьогодні це форми організації агропромислового виробництва, які сприяють розвитку всіх галузей АПК. Це включає агропромислові об'єднання, товариства з обмеженою відповідальністю, агрокомбінати, агрофірми, асоціації, приватні сільськогосподарські підприємства, селянські (фермерські) господарства, виробничі та науково-виробничі системи. Агропромислові об'єднання створені та працюють у багатьох країнах України [31, с. 159].

До них входять міжгосподарські підприємства, підприємства та організації, які обслуговують сільськогосподарське виробництво та переробку сировини, а також підприємства торгівлі, які реалізують вироблену продукцію. Вони діють на добровільних засадах. Агропромислові комбінати є виробничо-економічними організаціями, головними завданнями яких є об'єднані засоби всіх підприємств

і організацій, які входять до них, за забезпечення виробництва, заготівлі, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також транспортування високоякісних продовольчих товарів.

Агропромислові комбінати є виробничо-економічними організаціями, головне завдання яких полягає в об'єднаних зусиль усіх підприємств і організацій, які входять до них, за забезпечення виробництва, заготівлі, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також транспортування високоякісних продовольчих товарів.

Створили кооперативи для виробництва різних продуктів, таких як молоко та молокопродукти, цукровий буряк і цукор, соняшникова олія та інші продукти. Первинні кооперативи орендаторів є основними виробничими одиницями асоціації, які виробляють сільськогосподарську продукцію та надають широкий спектр послуг. Усі форми господарювання на землі, включаючи орендні, фермерські, колективні сільськогосподарські підприємства, сімейні господарства та інші форми, повинні розвивати більш активну роль у вирішенні поточних проблем аграрного сектора. Однак державні, кооперативні та господарські підприємства зменшуються.

Суспільно-географічні фактори мають значний вплив на розвиток АПК України. Ці фактори включають господарсько-воєнні території, науково-технічний прогрес, потребу населення в продуктах харчування, характер розселення та рівень забезпечення трудовими ресурсами. З іншого боку, велике значення мають природно-географічні фактори, особливо щодо розташування та спеціалізації сільського господарства. Географічна структура АПК України формується природними факторами [34, с. 233].

Агрокліматичні, ґрунтові та водні ресурси є основними природнокліматичними факторами. Тип промислово-сільськогосподарського освоєння території переважає в Україні, остання сільське господарство ведеться промисловістю як за щільністю основних виробничих фондів, так і за обсягом виробництва товарної продукції.

Розвиток інфраструктури території, особливо комунікаційної, є важливою частиною воєнної території України.

Особливості територіальної організації АПК і взаємозв'язок між його основними ланками залежать від організації інфраструктури на території, густоти транспортної мережі, технічного стану та напрямку транспортних шляхів. Характер розселення, густина сільського населення та рівень забезпечення трудовими ресурсами є кількістю факторів, що впливають на формування та територіальну організацію АПК і споживання його кінцевої продукції. Трудові ресурси в різних природних зонах України нерівномірно розподілені.

Таким чином, у сільському господарстві одних регіонів України є надлишок трудових ресурсів, а інші відчують нестачу. Найбільше сільського населення проживає в лісостепових районах, де найкраще забезпечені трудовими ресурсами. У степових районах, де густина сільського населення найменша, найбільша потреба в трудових ресурсах [29, с. 19].

За підтримки організації Help – Hilfe zur Selbsthilfe в Україні та у співпраці з Українською Радою Бізнесу в січні 2023 року Міжнародною маркетинговою групою було проведено репрезентативне опитування малих фермерських господарств площею від 5 до 100 га в усіх регіонах України. В процесі опитування було 24 запитання, з яких 5 були відкритими, 8 малих варіантів відповіді та 11 змішаних. Загалом опитування було проведено серед 400 фермерських господарств із різних регіонів України. Основними цілями опитування були: оцінка впливу війни на фермерські господарства в різних регіонах України; оцінка того, наскільки фермери знайомі з останніми змінами в законодавстві; отримати інформацію про нагальні потреби фермерів; і оцінка готовності фермерів до відкритого діалогу (рис. 2.2).

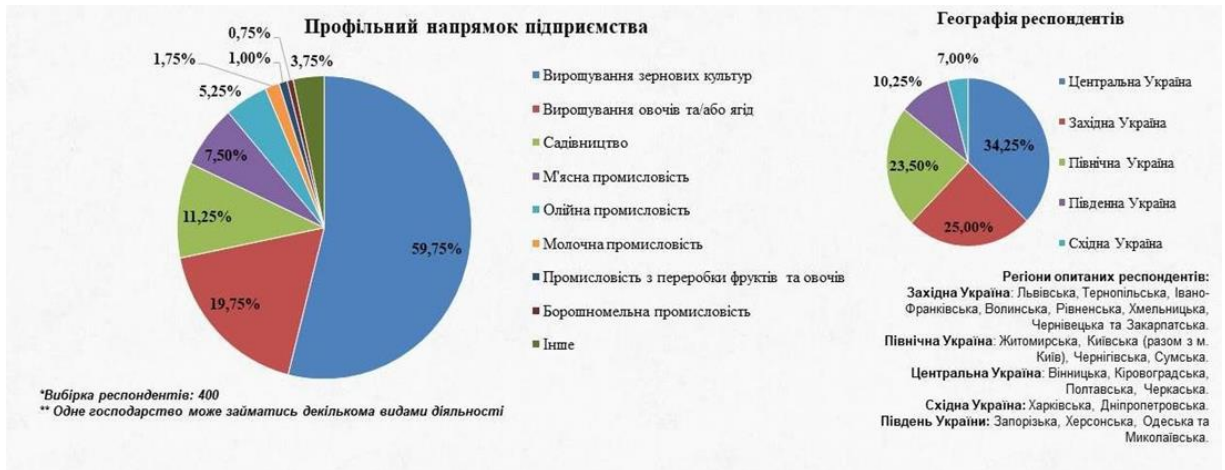

Рис.2.2 Статичні дані опитування

Опитування фермерів поділяє проблеми на декілька категорій:

- 1) проблеми, на які громадянське суспільство не може впливати (зміни законодавства, вплив війни);
- 2) проблеми, для вирішення яких існує законодавча база, але їх реалізація потребує постійного громадського контролю (реформа судів, реформа правоохоронних органів, продовження безмитного режиму з ЄС);
- 3) проблеми, на рішення яких можуть вплинути аналітичні центри та бізнес-асоціації (наприклад, блокування податкових накладних, відносини виробників та торгових мереж, перезавантаження Бюро економічної безпеки, надання українських СК можливостей страхувати воєнні ризики, децентралізація енергетичної системи, лібералізація міграційного законодавства, мінливість), законодавства, законодавство щодо організацій водокористувачів тощо);
- 4) Проблеми, з якими можуть допомогти міжнародні організації (мікрогранти, допомога з генеруючими потужностями, консультації експертів щодо фінансів, інвестицій, виходу на зовнішні ринки, технології та переробка продукції).

Крім того, аналітичні центри та асоціації повинні зосереджуватися на проблемі третьої категорії, рішення якої повністю залежить від Парламенту та Кабінету міністрів, а четверта категорія проблем залежить від зусиль гуманітарних організацій та донорів [20].

Однією з останніх сфер економіки України є аграрна промисловість. До початку повномасштабної війни зростання галузі становило 5-6% на рік, частка сільськогосподарського виробництва у ВВП становила 10%, а переробка сільськогосподарської продукції становила 16% (за даними Мінекономіки). Забезпечуючи обсяги торгівлі в еквіваленті 6% калорій світового споживання, сільське господарство було одним із лідерів світового виробництва деяких продуктів.

Україна займала перше місце в світі з міжнародної торгівлі соняшниковою, ріпаком і ячменем (третє та четверте місце відповідно). Сільськогосподарська продукція та продовольчі товари становлять 41% світового експорту України, приносячи щорічно близько 22 млрд. дол.

Розвиток промислового сільськогосподарського виробництва в Україні дозволив нівелювати вплив диспаритету на рівні державної підтримки та вартості кредитування з країнами Північної Америки та ЄС і успішно конкурувати на міжнародних ринках. Залучення більшої кількості сільськогосподарських земель у сільськогосподарський обіг призвело до завершення екстенсивного росту за рахунок вирощування банку земель і переходу до інтенсивного росту.

2.2 Сировинний чинник

З 10 серпня 2022 року імпорт російського вугілля до ЄС заборонено в рамках санкційних обмежень, тому європейські країни намагаються відмовитися від російського викопного палива. Це може стати стимулом для середньострокового розвитку вугільної галузі в Україні [17].

Єдиний енергоносіє, який Україна може задовольнити за рахунок власного виробництва, є вугілля, яке має значні розвідані запаси. Багато підприємств, які відображають вугілля, продовжують працювати в Україні, незважаючи на те, що впроваджуються програми справедливої трансформації вугільних регіонів і курс

на поступову відмову від вугілля. Загальний добуток вугілля в Україні склав 29,4 млн тонн у 2021 році, що на 2,0% або на 0,6 млн тонн більше, ніж у 2020 році.

Середньодобовий добуток вугілля вугледобувними підприємствами України становив 80,6 тис. тонн у січні 2022 року. Однак після початку повномасштабного впровадження багато шахт опинились у зоні бойових дій або тимчасово окуповані. На початок 2022 року в Україні працювало 45 вугледобувних підприємств, у тому числі 33 державних та 18 юридичних осіб, пов'язаних із видатком вугілля. На 15 вересня 2022 року 25% державних і приватних вугледобувних підприємств розташовані на тимчасово окупованій території.

Неконтрольоване затоплення гірничих виробів шахт ДП «Первомайськвугілля» (4 шахти), АТ «Лисичанськвугілля» (4 шахти), ДП «Шахта ім. М.С. Сургая» та ДП «ШахтоПівденне одонбаське No1» здійснюється через активні бойові дії та виклик енергопостачання. Після деокупації території стан інших шахт буде визначений.

У липні 2022 року видобуток вугілля підприємствами всіма формами власності становив приблизно 55–56 тис. тонн на добу. Інформація про видобуток у серпні–вересні 2022 року доступна для службового користування. Міністерство енергетики прогнозує зниження видобутку вугілля на 30% до 2022 року.

За підсумками 2021 року споживання вугілля становило 39,2 млн тонн, майже стільки ж, скільки у 2020 році. Після початку повномасштабного вторгнення споживання значно зменшилося, але ніхто не знає, наскільки воно зменшилося. Основними факторами, які впливають на динаміку споживання вугілля, є скорочення обсягів електрогенерації, зокрема виробництва на ТЕС, а також значне зниження промислового виробництва [26].

Значення виробництва вугілля зростає в результаті виділення Запорізької АЕС і пошкодження великої кількості об'єктів відновлювальної енергетики або їх розташування на тимчасово окупованій території. Таким чином, підвищення

видобутку вугілля в течії перехідного періоду є важливою частиною відновлення та стабілізації енергетичного сектора України після завершення бойових дій.

Помірна модернізація перспективних шахт у середньостроковій перспективі (до півроку) дозволить забезпечити електро- та теплогенераційні підприємства доступним і недорогим енергоносієм для відновлення енергетики в Україні після завершення воєнних дій.

Зменшення витрат на виробництво вугілля в Україні та підвищення його конкурентоспроможності на європейському можливо за допомогою невеликих капітальних вкладень, також для модернізації ринку перспективних шахт і відкриття нових лав. У зв'язку зі збільшенням видобутку вугілля можна експортувати до країни, після споживання вугілля в Україні значно зменшилося через зменшення промислового виробництва, пошкодження інфраструктури, житлових будинків і виробничих об'єктів. Це підвищить енергетичну безпеку країн-імпортерів і збільшити надходження в бюджет.

Після деокупації сходу України можна буде використовувати додаткові резерви для збільшення видобутку. На додаток до видобутку близько 10 млн тонн на рік можна було б позбавити невеликі приватні шахти, як відомо, як «копанки». Після деокупації можна провести оцінку потенціалу та стану великих шахт, розробити шахти , які мають сенс модернізувати або відновити [25].

Внаслідок воєнної агресії Росії майже всі нафтопереробні потужності України були зруйновані, а деякі з них фактично не працюють. Тому всім питанням залишається імпорт нафтопродуктів із країн ЄС. Таким чином, питання заміщення нафтопродуктів стає все більш актуальним, особливо в транспортному секторі. Для досягнення цього необхідно виконати наступне:

- зростання ролі електротранспорту в системі громадського транспорту в містах;
- створення законодавчої бази, яка дозволяє більшій кількості людей користуватися електромобілями, а також створити інфраструктуру для зарядки електромобілів, включаючи податкові та митні стимулювання, регулювання ціни на електроенергію для зарядки електромобілів.

За даними українськими експертами, в країні є близько 1,3 трлн куб. м газу. Найбільше запасів блакитного палива знайдено в Дніпровсько-Донецькій западині в Харківській та Полтавській областях. Газ також знаходиться на шельфі Чорного моря та в Карпатах. Серед країн Європи сукупний обсяг запасів до річного добутку в Україні є найвищим, майже в чотири рази перевищуючи середньоєвропейський показник. Це показує, що ресурси не є належним чином, і є значні можливості для підвищення видобутку.

Як свідчити розрахунки ExPro, Україна видобула понад 1,54 млрд куб. м природного газу впродовж вересня 2022 року. Видобуток газу зменшився на 6% (100 млн куб. м) порівняно з вереснем минулого року. У вересні видобуток газу зріс на 3,5% до 51,5 млн куб. м на добу [32].

Видобуток газу в Україні знизився на 5% порівняно з минулим роком і склав приблизно 18,7-18,8 млрд куб. м при поточному видобутку за підсумками року (рис. 2.3).

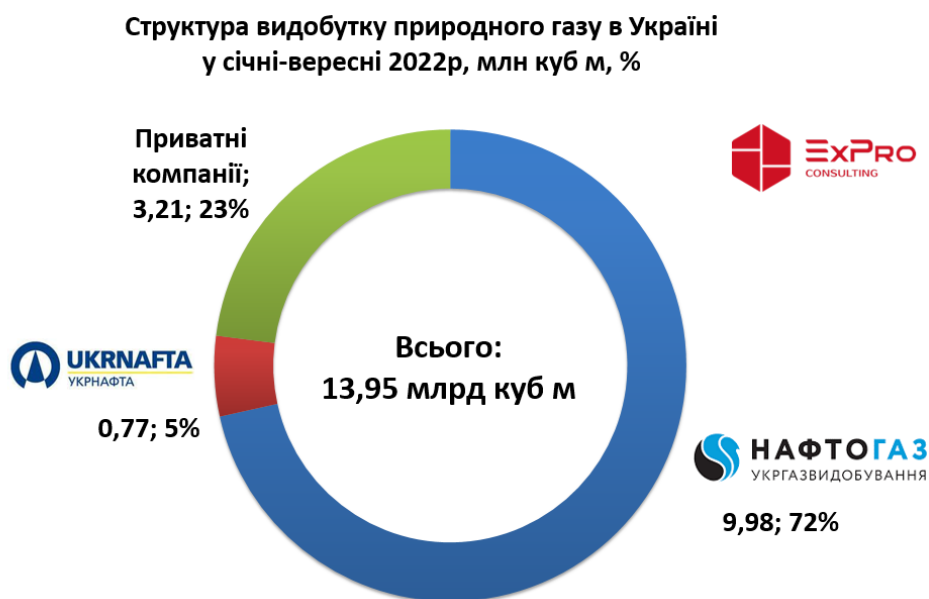

Рис.2.3 Структура видобутку природного газу

В Україні розроблені цілі та переваги для збільшення власного видобутку газу, з 2019 року він знижується. Загальний видобуток газу в 2021 році скоротився на 2,2% (440 млн куб. м) до 19,8 млрд куб. м, причому державні компанії були винуватцями цього зменшення (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1

**Структура видобутку природного газу за підприємствами України,
млрд куб. м**

Підприємство	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
АТ УГВ	14,5	14,6	15,3	15,5	14,9	14,2	13,7
ПАТ Укрнафта	1,5	1,3	1,1	1,1	1,2	1,1	1,1
Приватні компанії	3,9	4,2	4,1	4,4	4,6	4,9	5,0
Разом	19,9	20,1	20,5	21	20,7	20,2	19,8

Джерело: [19]

З початку війни обсяги видобутку газу скоротилися через активні бойові дії та наближення до лінії зіткнення окремих газодобувних підприємств. У січні 2022 року видобуток газу становив понад 55,0 млн куб. м на день у середньому в 2021 році. Однак у перші місяці після повномасштабного вторгнення він зменшився на 10-12%. Хоча найбільші родовища не були в зоні бойових дій, бойові сходи були поблизу. Це більшого залучення Харківської області, а також Полтавської, Сумської та Чернігівської.

У червні 2022 року видобуток газу стабілізувати, досягнувши близько 1,5 млрд куб. м, що на 7% менше, ніж у червні минулого року протягом липня-вересня середньодобовий видобуток становив 49,5–50,0 млн куб. м.

Загальний видобуток природного газу за перше півріччя 2022 року становив понад 9,3 млрд куб. м, що на 4,5% менше, ніж за той самий період минулого року. За даними Міненерго, обсяг видобутку природного газу в 2022 році становив 18,5 млрд куб. м, що на 6,6%, або на 1,3 млрд куб. м, менше, ніж у 2021 році.

Газовидобувні підприємства стикаються з труднощами, після чого в умовах війни вони не можуть допомогти нове буріння та капремонт свердловин, а лише продовжувати обслуговувати існуючий свердловинний фонд. Це пов'язано з використанням спеціальної техніки, яка може здаватися військовою ворожою розвідкою.

З іншого боку, можна збільшити видобуток природного газу до 25-26 млрд куб. м на рік протягом 2-3 років після закінчення війни, з урахуванням потенціалу розвіданих родовищ і за умови виконання низки заходів. Це приблизно дорівнює загальному газовому споживанню до 2021 року. За можливості розробки газоносних родовищ Юзівської площі та зони шельфу можна очікувати подальшого збільшення власного видобутку. Це створити умови для експорту природного газу в країни Європи після закінчення війни.

Юзівська газоносна площа та шельф Чорного моря є найбільш привабливими ділянками для подальшої забудови, але з часом окупації Криму та початку повномасштабної війни Росії проти України повноцінна розробка цих ділянок неможлива.

В Україні, особливо в Карпатах, Полтавській та Харківській областях, є багато законсервованих свердловин із перевіреними запасами газу. Тим не менш, на момент буріння промисловий добуток був визнаний неефективним. Однак тепер, завдяки новому обладнанню та технологіям, робота на цих свердловинах може бути відновлена [21].

Крім того, вже кілька років на різних рівнях звучали непокоєння щодо так званих «сплячих» ліцензій на користування надрами. З 2021 року цю проблему вирішуватиме законодавство. Рішення РНБО передбачають, що всі компанії, які не розпочали надання корисних копалин, мають провести аудит протягом двох років з моменту отримання відповідних дозволів. У результаті було анульовано понад 300 ліцензій, які не дозволяли проводити видобуток. Тим не менше, велика кількість нерегульованих питань щодо ліцензій заважає розвитку галузі.

2.3. Виробничий чинник

Залежно від складних умов, більшість підприємств харчової промисловості продовжували працювати протягом 2022 року. В Україні харчова промисловість дуже розвинена і включає підприємства з виробництва різноманітних харчових

продуктів. Крім того, в цій галузі працюють такі підприємства, як цукрове, борошномельне, круп'яне, макаронне, м'ясне, рибне, консервне, молочне, маслоробне, хлібопекарське, кондитерське, алкогольне, виноробне та пивоварне. Виробництво тютюну також входить до харчової промисловості.

Усі ці напрямки представлені десятками, якщо не сотнями, підприємств по всій Україні. Згідно з експертами, великі компанії скоротили виробництво до 30% протягом року. Компанії в регіонах, які працювали на територіях, які були тимчасово окуповані в перші тижні війни, зіткнулися з більш складними ресурсами. Це стосується північних областей Київської, Чернігівської, Сумської та Харківської, а також частини Миколаївської області.

Скорочення обсягів на цих підприємствах могло сягати 50–60%, а іноді 80–90%. З іншого боку, більшість компаній повністю відновили свою роботу і все буде працювати винятково прямих наслідків воєнного вторгнення Росії в Україну, падіння обсягів виробництва спричинене значенням скорочення ринків збуту, зниженням купівельної спроможності населення та збільшенням вартості продукції через ускладнення логістики та інфляцію [24].

Внаслідок ракетних атак Росії на енергетичну інфраструктуру України підприємства відзначили значні проблеми.

Тим часом експерт стверджує, що є сегмент ринку, який збільшив обсяги виробництва протягом 2022 року. Це заявлені державні підприємства з виробництва хліба. Крім того, відзначаються окремі випадки, пов'язані з попередніми інвестиціями, які призвели до створення нових виробничих ліній і розширення виробництва. Більшість компаній стверджують, що вони не проводили скорочення співробітників: «Більшість підприємств провели максимальну оптимізацію під час кризи 2020 р., спричиненої пандемією COVID-19, тому в 2022 р. фактично не було кого скорочувати».

Зменшення кількості працівників можна пояснити лише добровольцями або мобілізованими, які були замінені новим персоналом. Тим не менш, великі компанії продовжували шукати та наймати працівників на вільних місцях.

Внаслідок непередбачуваної воєнної агресії Росії проти України хімічна промисловість є однією з галузей економіки, яка зазнала значних втрат.

Видобуток природної хімічної сировини (калійні солі, кам'яна сіль, сірка), виробництво кислот, мінеральних добрив і соду, пластмас і синтетичних волокон є основними видами хімічної промисловості в Україні.

Донбас мав найбільшу кількість підприємств хімічної промисловості та найбільшу потужність. Ми міста Лисичанськ, Северодонецьк, Соледар, Бахмут, Авдіївка, Горлівка, Макіївка, Донецьк і Луганськ, які мали десятки великих хімічних заводів, повністю знищені та/або захопленням Росії.

Регіони з розвинутою хімічною промисловістю, такі як Сумська, Запорізька, Дніпропетровська та Одеська, мають меншу шкоду. Центральний і західний регіони мають хімічні заводи. У 2022 році продовжували працювати великі підприємства в цих районах.

Тим не менше, загальні фінансові показники підприємств значно погіршилися. Виробництво скоротилося з 30 до 60 % порівняно з роком 2021 року. Це було результатом нестабільної логістики, різкого згортання внутрішнього ринку споживання, загального скорочення виробництва, припинення діяльності будівельних підприємств та загального скорочення обсягів будівництва в наборі регіонів України [28].

Обсяги виробництва добрив також скоротилися. Згідно з експертами, основними причинами цього є зниження купівельної ефективності аграріїв і скорочення обсягів посівних площ. Експерти прогнозують, що ринок добрив в Україні в 2022 році впаде на 40–50 %. Перебої з постачанням електроенергії призвели до значних проблем для компанії.

Тим не менше, є приклади успішної роботи компаній: 2022 рік став більш успішним для експортоорієнтованих компаній з іноземними інвестиціями в західній Україні. У цілому криза в хімічній промисловості не призвела до масового вивільнення працівників. Для деяких компаній скорочення штату було результатом природної плинності та мобілізації зазвичай нових працівників не знаходили на місцях вибулих або мобілізованих.

Таким чином, загальне скорочення робочої сили в секторі (без підприємства в Донецьку та Луганській області) оцінюється в 5–7%.

Протягом 2022 року металургія зазнала значних втрат. Металургійний комплекс у Маріуполі, де працюють два потужних підприємства з повним металургійним циклом, був повністю зруйнований непередбачуваним нападом Росії. Вони виробляли мільйони тон чавуну, сталі та металопрокату. Компанії увійшли до числа найбільших експортерів України. Знищення цих компаній призвело до прямих збитків у десять мільярдів гривень. Доля тисяч робітників, які залишилися на тимчасово окупованій території, залишається невідомою.

Те, що втратили протягом 2022 року, компанії в металургії продовжували працювати. Підвищення експорту, який становив до 85% загального обсягу виробництва, призвело до падіння виробництва до 60–70% до 2022 року, прогнозують експертизу галузі. У Додатку є опитування щодо виробництва під час війни.

2.4. Трудоресурсний чинник

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну спостерігалось посилення кризових явищ. Погіршення соціально-економічного стану країни призвело до значного падіння ВВП та зниження рівня життя населення. У той же час Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03 березня 2022 року № 2115-IX значно обмежив можливості статистичної оцінки економічних втрат, зумовлених війни. Таким чином, основним джерелом інформації про соціально-економічний стан країни є відкриті дані, розрахунки Національного банку України, інших державних органів та експертні оцінки [29, с. 83].

Згідно з оперативною оцінкою Державної служби статистики України та розрахунками Національного банку України, реальний ВВП скоротився на 30,8% річних у третьому кварталі 2022 року, тоді як у четвертому кварталі 2022 року цей показник становив 35,0% річних. Загалом, за даними Місячного

економічного моніторингу України (січень 2023 р.), розробленого Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, реальний ВВП України у 2022 році знизився майже на тридцять відсотків через значне збільшення макроекономічних показників. Крім того, Міністерство економіки України підтвердило прогноз падіння ВВП на 32–33,5% до 2022 року [12].

Насамперед це призвело до зменшення обсягів виробництва через пошкодження виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктури, анексія території Росією, порушення логістично-виробничих зв'язків між підприємствами; і зниження споживчого попиту на внутрішньому ринку.

Зміни споживчої інфляції значною мірою впливають на зміни макроекономічної ситуації в Україні. З початку повномасштабної російської агресії темпи зростання індексу споживчих цін значно збільшилися (з 13,7% у березні 2022 року до 26,6% у грудні 2022 року), за оцінками Національного банку України та Державної служби статистики України. Зростання виробничих і логістичних витрат, зростання ціни на енергоресурси та зниження попиту на виробництво призвели до інфляції (рис. 2.4).

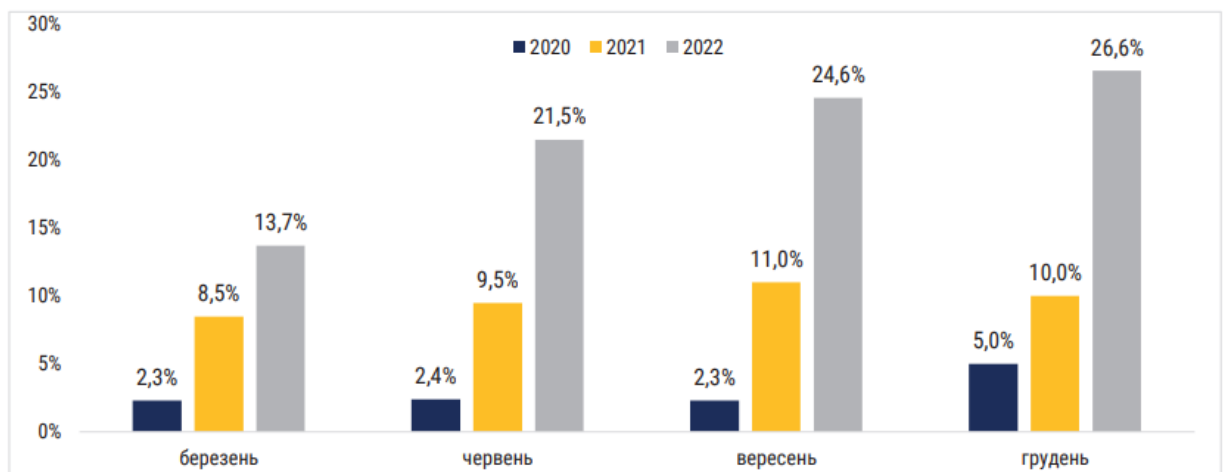

Рис.2.4 Динаміка змін індексу споживчих цін (2020–2022), %

Зростання дефіциту зведеного бюджету було ще одним місцем фактором, який вплинув на зміну економічної ситуації в країні внаслідок війни. За оцінками Державної служби статистики України та Національного банку України дефіцит склав 27% ВВП у 2022 році.

Це було наслідком зниження економічної активності, податкових полів, збільшення витрат на оборону та соціальні програми. Тим часом логістичні проблеми та збільшення внутрішнього дефіциту електроенергії призвели до зменшення обсягів експорту продовольчих товарів [4].

Опитування підприємств Інституту економічних досліджень та політичних консультацій «Український бізнес під час війни» показало, що рівень завантаження виробничих потужностей підприємств України з травня по грудень 2022 року значно збільшився (рис. 2.5).

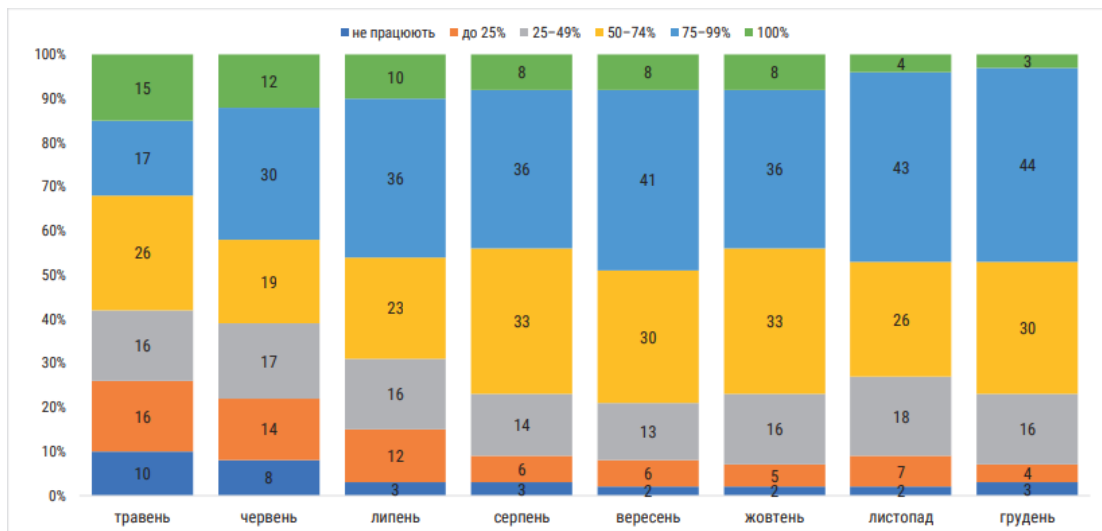

Рис.2.5 Вплив війни на діяльність підприємств (травень–грудень 2022), % опитаних

Джерело:

Результати показують, що з 17% у травні 2022 року до 44% у грудні 2022 року кількість підприємств із рівнем завантаженості виробничих потужностей від 75 до 99 відсотків зросла. За цей період частка підприємств, які працюють у межах менше 25% завантаженості, знизилася з 16 до 4%. Це показує, що компанії поступово адаптуються до роботи під час війни.

Крім того, терористичні атаки на енергетичну інфраструктуру країни-агресора можуть бути основною причиною зменшення частки підприємств, які працюють з повним завантаженням (з 8 % у жовтні 2022 року до 3 % у грудні 2022 року). Залежно від того, значна економіка була адаптована до діяльності в

умовах війни, підприємства в галузі значно відрізнялися за рівнем завантаження виробничих потужностей.

Погіршення економічного становища також негативно впливає на доходи населення. Дослідження «Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України» показало, що доходи 78% опитаних втратили. Лише 23 % людей, які відповіли на опитування, сказали, що вони підтримують доходи та будуть отримувати їх у майбутньому. Відсоток респондентів, які відзначили можливість отримання стабільних доходів у майбутньому, залишився найнижчим у східних і південних регіонах країни, а найвищим у західних і північних (Додаток Б).

2.5. Транспортний чинник

Спроможність країни реагувати на зовнішні загрози та продовжувати функціонувати, незважаючи на втрату та пошкодження, є показником її стійкості. У цьому питанні логістика є важливою. Економіка України залежить від поєднання з іншими країнами та регіонами. В Україні мало підприємств, які працюють тільки в межах своєї області. Підприємство отримує сировину для виробництва з інших місць і виробляє свою продукцію з інших місць. В Україні є певні сектори, які виробляють свою продукцію для споживачів в інших країнах. Металургія та сільське господарство є одними з цих секторів [5].

Морський і залізничний транспорт є основними для міжнародної торгівлі.

На рис. 2.6 показано, що війна та закриття морських портів вплинули як на фізичний обсяг експорту, так і на відсотках перевезень певними видами транспорту. Так, якщо в січні 2022 року морський транспорт становив 80% експорту, то в квітні ця частка впала до 13%. По-перше, залізничний транспорт. Завдяки підписанню угоди з Туреччиною та Організацією Об'єднаних Націй створення морського коридору в Чорному морі для експорту українського зерна морський транспорт повернувся на перше місце.

У жовтні 2022 року морський транспорт перевіз 5,4 млн тонн вантажів, що становить 58% від загального обсягу експорту.

Ситуація з імпортом є іншою. Підписання «зернової угоди» не покращило імпорт товарів в Україну, залишилася лише експорт зернових. До війни залізниця перевезла найбільшу кількість імпорту. У січні 2022 року залізничним транспортом було доставлено 2,8 млн тонн вантажів, що склало 49% від загального обсягу імпорту. Запровадження санкцій проти російських і білоруських підприємств і товарів, а також напад Росії зупинили імпорт із цих країн, який переважно завершився залізницею.

Автомобільний транспорт займає перше місце за обсягами перевезень, оскільки «Укрзалізниця» не змогла збільшити обсяги імпорту з ЄС. У жовтні 2022 року в Україну було завезено 1,2 млн тонн транспортних засобів, що становить 59% від загального обсягу імпорту [9].

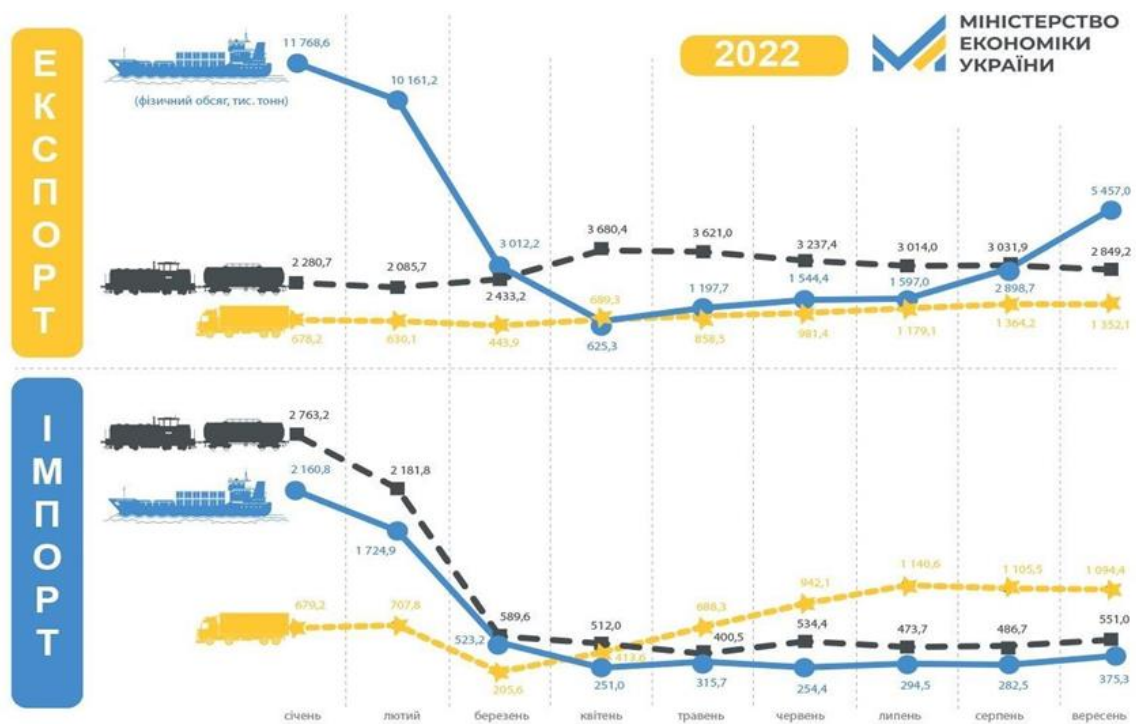

Рис.2.6 Експорт та імпорт за видами транспорту в 2022 році, тис. тонн

Також слід відмітити, що автомобілі перевозять більш дорогі вантажі. За даними Міністерства інфраструктури, у жовтні 2022 року 1 тонна транспортних

засобів коштувала 1005 дол. США, тоді як морський транспорт коштував 303 дол. США, а залізничний транспорт — 258 дол. США (Додаток В).

З початком воєнних дій імпорту товарів в Україну ще більший, ніж експорт, залежить від стабільної роботи автомобільного транспорту (Додаток Г). Так, у жовтні цього року вантажівками було завезено в країну 3,6 млрд дол. США, що становить 59% загального обсягу перевезень. Залізниця займає інше місце з 21% перевезень, що становить 431 млн дол.

Крім того, транспортна галузька важлива роль у переміщенні населення по країні та за її межами. Війна спричинила масову евакуацію та переміщення людей зі сходу на захід країни. В іншому напрямку рухаються волонтери, добровольці та лідери з інших країн, щоб зустрітися з керівництвом нашої країни. Крім того, гроші на зарплати та пенсії передаються транспортною системою [15].

Однак гнучка транспортної мережі та логістики є реальними місцями для економіки, а також для успішного проведення бойових дій і подолання їх наслідків. Транспорт використовується для багатьох цілей, включаючи постачання військової техніки та спорядження, евакуацію мирного населення та передачу гуманітарної допомоги.

Таким чином, транспортна система повинна бути здатною швидко реагувати на викликані пошкодження, швидко відновлюватися та мати здатність миттєво перемикається на альтернативні шляхи та транспортні засоби. Таким чином, вокзали не є першими підприємствами, які починають працювати у звільнених містах.

Блокування цілих маршрутів і секторів транспорту є найбільшим ризиком для логістики під час тривалого воєнного конфлікту із сильним зовнішнім агресором. Саме так сталося під час російсько-української війни: загроза повітряних атак «приземлила» весь повітряний транспорт України, а присутність військових кораблів Росії в Чорному морі фактично завадила українським морським портам працювати. Крім того, окупація Херсонської та частини

Запорізької областей, а також захоплення Каховського шлюзу призвели до зупинки річкового транспорту, який рухався Дніпром.

Транспортна інфраструктура може бути зруйнована в результаті війни та ракетних обстрілів. 1 вересня 2022 року Росія пошкодила 315 мостів і шляхопроводів, а також зруйнувала 25 тисяч кілометрів дороги.

Крім того, у 12 аеропортах зруйновано злітно-посадкову смугу, а 19 аеропортів цивільної авіації зазнали пошкоджень або руйнувань. Аеропортова інфраструктура та навігаційне обладнання зазнали шкоди на суму 2,1 млрд дол. США, згідно з оцінками КШЕ. Залізниця зросла на загальну довжину 500 кілометрів, включаючи 111 вокзалів і станцій, а загальні втрати склали 4,3 млрд дол. За підсумками війни портова інфраструктура втратила 496 мільйонів доларів, включаючи об'єкти внутрішньо-водного транспорту та інфраструктури морських портів.

2.6 Споживчий чинник

За останні п'ять років ціна продуктового кошика в Україні зросла в 1,5 рази. Ціна на продуктивний кошик зросла в 1,3 рази за останні два роки через велику війну (Додаток Д).

Станом на 20 жовтня можна придбати мінімальний продуктивний кошик за 430 грн. За м'ясо потрібно віддати левову суму грошей. Майже 35% загальної вартості курячого файлу в супермаркетах коштує близько 149 грн за кг.

Велика частина витрат також йде на яйця та рис. На них припадає приблизно тридцять загальної вартості кошика. Зараз картопля та яблука коштують 5,5% від вартості продуктового набору. За даними Державної служби статистики, споживання інфляції в Україні у вересні становило 0,5% порівняно з серпнем і 7,1% порівняно з вереснем 2022 року [18].

У першому місяці осені середні споживчі ціни на продукти харчування знизилися ще на 0,6% порівняно з серпнем. Навпаки, ціни на деякі продукти

зросли. Після тривалого зниження з квітня яйця подорожчали на 12,3 % у вересні. Загалом, ціна курячих яєць зростає восени.

Після повномасштабного вторгнення ціни на більшість продуктів харчування значно зросли. Вартість продуктового кошика зросла в 1,3 рази в жовтні 2021 року порівняно з жовтнем минулого року. Ця вартість курячих яєць зросла в 1,7 рази. Крім того, ціна яєць зросла майже до 80 грн в осінньо-зимовому сезоні 2022 року. Тоді Мінагрополітики пояснили це зростанням пропозиції через війну.

Дмитрівська птахофабрика на Донеччині та філія Богодухівської птахофабрики на Харківщині припинили свою діяльність або скоротили виробництво. Крім того, на тимчасово окупованій території розташований птахокомплекс «Чорнобаївський». Один із найбільших виробників яєць в Україні був він.

Крім того, ціна гречки у 2022 році значно зросла — у 1,8 рази порівняно з жовтнем 2021 року. Тим часом ціни на крупу впали до історичного мінімуму вже цього року. Ціни на гречку в Україні в серпні знизилися на 53% порівняно з минулим роком і повернулися на рівень відновлення 44,4 грн /кг.

У 2023 році ціни на рис зросли на 5,3 грн, а на куряче файл на 15 грн щодо жовтня 2022 року. Витрати на молоко та яблука також зросли на кілька гривень. Стрімка інфляція, внутрішні та зовнішні фактори, пов'язані з війною, сприяли зростанню ціни від початку війни. У червні ціни на сирі продукти (овочі та фрукти) зросли на 36,1% щорічно. Оброблені продовольчі товари зросли на 21,5% щорічно [16].

У Національній банківській службі пояснили, що це наперед пов'язано з:

1. поява ранніх овочів, які цього року значно дорожчі через тимчасову окупацію південних районів, де вони вирощуються;
2. зростання витрат на виробництво та постачання цих товарів.

У червні ціни на продукцію в середньому зросли на 3,2 відсотка порівняно з попереднім місяцем. Це більше, ніж у травні, коли ціни на продукти зросли на 2,6 відсотка.

Подорожчання пального є ще однією причиною зростання ціни. У Національному банку України (НБУ) повідомили, що підвищення індексу споживчих цін (ІСЦ) було спричинено найбільшою кількістю палива. Слідом за ним йдуть продукти харчування.

2.7 Зовнішньоекономічна діяльність

Показники зовнішньої торгівлі України демонструють, завдяки чому економіка швидко адаптується до воєнного стану. Так, товаробіг України почав відновлюватися, і його вартість зросла на 4% (Додаток Е). Однак товарообіг у фізичних обсягах зменшився на однакову суму.

Динаміку негативного експорту товарів не вдалося подолати. У результаті обсяг експорту скоротився на 14% до 19,4 млрд дол. Завдяки вирішенню деяких проблем із логістикою, викликаних постійною російською агресією, фізичний експорт зріс на 4%.

На відміну від експорту, імпорт товарів зріс на 20% до 30,4 млрд дол. США, але імпорт фізичних товарів знизився на 26%. Це розвиток про зростання світових цін на основні товари, які імпортує Україна, а також про певні зміни в структурі імпортних товарів.

Таким, значний дефіцит у торгівлі машинами, транспортом, устаткуванням, паливно-енергетичними товарами, текстилем, текстильними виробами, взуттям та іншими товарами призвів до значного зростання негативного сальдо торгівлі товарами до понад 11 млрд дол [20].

Порівняно з першим півріччям минулого року структура товарів, які експортуються та імпортуються, змінилася. Продовольчі товари та сільськогосподарські сировини продовжують займати перше місце в експорті, хоча їхня частка зросла до 60,6 відсотка загального експорту. Таким чином, частка несільськогосподарської продукції в експорті залишилася до 39,4 відсотка (рис.2.7).

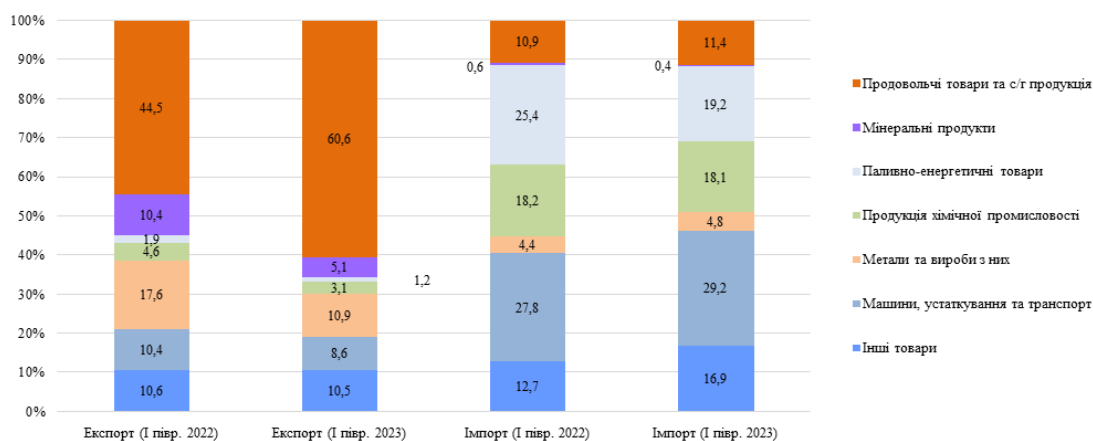

Рис.2.7 Товарна структура зовнішньої торгівлі товарами у I півріччі 2022 р. та 2023 р., %

Джерело: діаграму побудовано за даними Держмитслужби.

Також, через скорочення виробництва металургійних підприємств і проблеми з логістикою частка експорту металів і виробів з них скоротилася майже до 11%. Крім того, частки експорту машин, устаткування та транспорту (до 8,6%), паливно-енергетичних товарів (до 1,2%), мінеральних продуктів (до 5,1%) і титанової та залізної руди (до 3,1%).

Паливно-енергетичні товари становили найбільше отримання імпорту, зменшившись до 19,2% загального обсягу імпорту, що свідчить про поступове насичення внутрішнього ринку цими товарами. У той же час частка імпорту продовольчих товарів і сільськогосподарської продукції зросла на 11,4%, а імпорт транспорту, машин і обладнання зросла на 29,2% [25].

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами, питому вагу експорту та імпорту основних країн-партнерів, також відомих як торгові блоки, і зміни показників за 6 місяців 2023 року (Додаток Є).

У структурі географічної зовнішньої торгівлі товарами ЄС становив понад 62% експорту та майже 52% імпорту України. У результаті частка товарообігу з ЄС зросла до 56%. У період війни Україна прагне максимально використовувати режим вільної торгівлі, який забезпечує поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі. Скасування торговельних обмежень ЄС на

український експорт є ще одним ефективним інструментом, який сприяє розвитку української економіки.

З іншого боку, обсяг експорту до ЄС зменшився в основному в першій половині поточного року на 10 % до 12 млрд дол. США. Це було зумовлено падінням у кількох товарних групах: паливно-мастильних матеріалів на 53 %, капітального обладнання та його запчастин і аксесуарів на 23 %, промислових матеріалів на 20 % і споживчих товарів на 18 %.

Збільшення поставок до ЄС інших товарів (на 1867 %), транспортного обладнання та його запчастин і аксесуарів (на 17 %), а також харчових продуктів і сировини для їх виробництва (на 29 %) не вдалося компенсувати зменшення показника експорту заборонено імпорту пшениці, кукурудзи, насіння ріпаку та соняшника з України до 15 вересня поточного року, експорт цієї групи товарів не сприяв проблемам з транзитом аграрної продукції. До кінця 2023 року можна буде продовжити заборону.

Імпорт України з ЄС зріс на 35 млрд відсотків до 15,7 євро, що прямо протилежне українському експорту до ЄС. Сальдо торгівлі в Україні збільшилося через збільшення ввезення з ЄС різноманітних товарів.

Обсяг торгівлі товарами з країнами СНД продовжує зменшуватися. Їхня частка в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами скоротилася до 2,9 %. Питома вага цієї країни в експорті скоротилася до 4 %, а в групі імпорту до 2,2 %. Зменшення постачань майже всіх товарних груп, за винятком паливно-енергетичних (що призвело до збільшення експорту електроенергії до Молдови) та інших товарів, призвело до падіння експорту до країни СНД на 47 % до 0,8 млрд дол [9].

За обсягом продуктів харчування, сировини для виробництва та інших товарів, прогнозується зменшення ввезення товарів з країни СНД на 82 % до 0,7 млрд дол.

Крім ЄС, значна частина товарів з України прийшла до Китаю (8,5 %), Туреччини (8,2 %), Єгипту (2,9 %), Індії (1,6 %) та США (1,5 %). Серед основних торговельних партнерів найбільше зріс експорт до Туреччини на 24% за рахунок

збільшення поставок пшениці, соєвих бобів, ячменю, гороху, олії соняшникової, лісоматеріалів, феросплавів, двигунів, запчастин до залізничних локомотивів, моторних вагонів трамваїв та інших товарів.

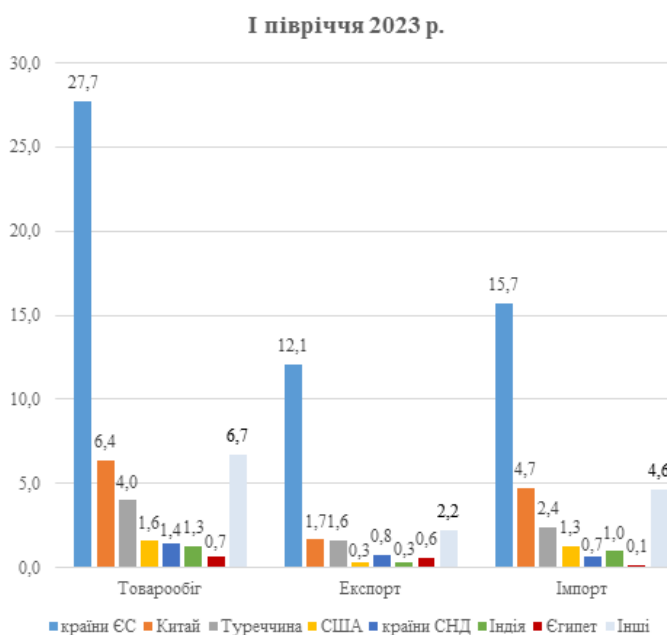

Рис.2.8 Основні показники зовнішньої торгівлі товарами

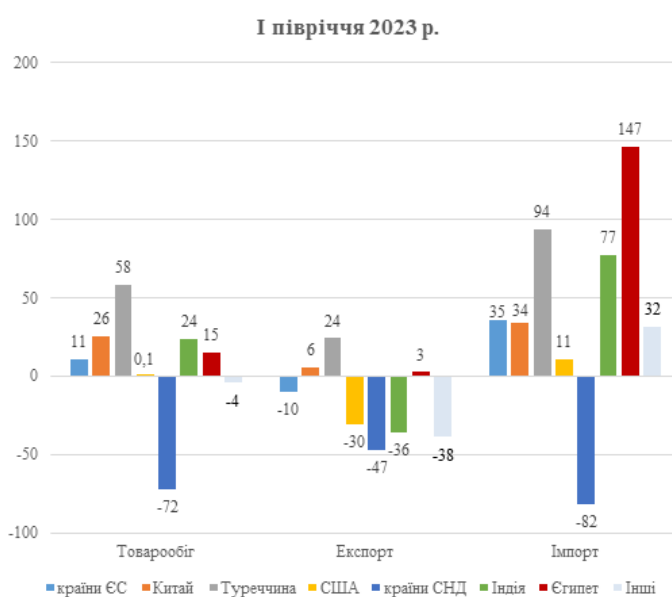

Рис. 2.9. Зміна основних показників зовнішньої торгівлі товарами з провідними торговельними партнерами, млрд дол. США

Джерело: складено авторами за даними Держмитслужби.

Імпорт з Китаю значно зріс, щоб задовольнити потреби української економіки. Сюди входять такі речі, як автомобілі, безпілотні літаки, комп'ютери, побутову техніку, металопродукцію, електрогенераторні установки, акумулятори електричні, транспортні засоби, металопродукцію, шини та покришки, лікарські засоби, солі, овочі та риба свіжі тощо (рис.2.8 та 2.9).

РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

3.1. Вплив війни на галузеві трансформації промислового комплексу України

Повномасштабна війна між Росією та Україною призвела до серйозної кризи в промисловості. Причини цього 3: безпекова ситуація (постійні обстріли окупантами цивільної та виробничої інфраструктури), проблеми з логістикою, особливо в експортоорієнтованих секторах, таких як АПК, ГМК і т.д., а також брак фінансових ресурсів.

У перші місяці війни понад 40% підприємств не працюють, тисячі людей втратили роботу. Загалом Україна втратила від 5 до 7 мільйонів робочих місць через вторгнення Росії.

За підсумками першого кварталу 2022 року виробництво в промисловості скоротилося на 34 %, будівництво на 47 % і гірничо-металургійний комплекс на 53 відсотках відповідно. Прогнозовано падіння ВВП на 35% за підсумками року та падіння 15,1% [4].

У червні виробництво цирої сталі в Україні знизилося на 25 % відповідно до 300 тис., повідомляє «Укрметалургпром». Середній рівень завантаження виробничих потужностей працівниками становив 25-28%. На думку партнера УСПП ГМК-Центр, слід очікувати додаткового зниження обсягів виробництва статистичі в липні та серпні.

У травні обсяг експорту залізорудної сировини з України склав 1,7 млн т, що на 23 % менше, ніж у минулому місяці.

У результаті військових дій попит на внутрішньому ринку впав на 90%, ціни на вантажні залізничні перевезення зросли на 70% і простої на кордоні вагони заблоковані на 60–90 днів через блокування морських портів.

Аграрії скаржаться на нестачу порожніх зерновозів, черги на кордоні та падіння світових цін на зерно та олійні. Крім того, кінцева вартість перевезення однієї тони зерна залізницею зросла двічі-втричі, до \$120.

При цьому виробники стикаються з великими загрозами в роботі. Фермери збирають врожай, незважаючи на обстріли з боку Росії та те, що поля на півдні та Україні були замінені армією сходу Росії. У результаті аграрії зберуть менший врожай — до 70 млн. тон — через це та тимчасову окупацію Росією частини території на півдні та сході.

Тим не менше, проблемою є ще 20 мільйонів. Тон попереднього врожаю 2021 року та надзвичайно низькі показники експорту сухопутними шляхами до 2,5 млн. тон щомісяця. Якщо це продовжиться, зерно буде експортовано протягом трьох років.

Таким чином, фермерам не потрібно отримувати гроші для проведення наступних посівів. Якщо ситуація не покращиться, компанія може оголосити банкрутство. При цьому підписана в Стамбулі угода про розблокування морських портів України для вивозу зерна не гарантує, що це станеться. Як добре обстріл одеського порту на наступний день після підписання угоди, Росія явно бажає зірвати те, що було записано [6].

Отже, УСПП пропонує уряду різні способи збільшити пропускну здатність експорту залізницею, включаючи розширення пунктів пропуску, додаткові термінали для зберігання на кордоні, зміни колії на кордоні тощо, а також подальше покращення інфраструктури придунайських портів.

Крім того, необхідно забезпечити внутрішню переробку зерна, яке виробляється в Україні. Чи варто почати таку тривалу логістику, коли ми купуємо турецьке борошно, вироблене з вітчизняного зерна. Низка інвестицій сприятиме розвитку переробної та тваринницької галузей країни.

Добувна промисловість: тут необхідно залишити безпекові проблеми, після того як понад 90 відсотків родовищ корисних копалин і газу на сході та півдні України знаходяться під загрозою нападу агресора Росії.

Зрозуміло, що збільшення видобутку власного газу є необхідним завданням, яке ніби покладено на уряд. Тим не менш, Україна добула на 4,5% менше природного газу протягом першого півріччя 2022 року, до 9,3 млрд куб. м. Експерти прогнозують падіння видобутку на десять-п'ятдесят десять місяців.

На даний момент у сховищах зберігається трохи більше 11 млрд кубометрів газу. Є на розбіжності між КМУ та Нафтогазом щодо обсягів природного газу, накопиченого в сховищах, і окремих визначених фінансових джерел для закупівлі блакитного палива. У результаті компанія вже дефолтувала по євробондам. УСПП вимагає, щоб НАК і уряд співпрацювали щодо реструктуризації виплат із кредиторами, щоб вивести «Нафтогаз» із стану дефолту.

Крім того, проблемою є те, що, крім власної війни, високі податкові навантаження на видобувну галузь призвело до низьких показників видобутку. Зараз необхідно підтримувати надкористувачів і шукати рішення, які відповідають потребам бізнесу. Дослідження та розробка нового родовища вимагають мільйонних інвестицій і часу. У цьому інтересі як бізнес, так і держава, це стосується безпеки енергетики та проходження надзвичайно складного опалювального сезону 2022/2023.

Нафтопереробка та хімічна промисловість: через знищення потужностей нафтопереробна галузь нашої країни не працює належним чином. З початку повномасштабного вторгнення виробництво азотних добрив скоротилося в п'ять разів. Це пов'язано з тим, що важливі виробничі підприємства були закриті, а окремі потужності були зруйновані [8].

Із секторів економіки, які найбільше постраждав від війни, були військові дії Росії, які фактично обстрілювали не тільки підприємство військово-промислового комплексу, але й ремонтні заводи та інші індустріальні виробничі майданчики. З цієї причини велика частина промислових гігантів не працює, а інші перебувають у процесі релокації.

Загалом близько 700 компаній переїхали в більш безпечні західні та центральні регіони. На думку програми УСПП, це низькі показники, і релокацію

необхідно ефективно використовувати, оскільки переміщення великих промислових майданчиків є окремим бізнес-планом, у якому держава повинна брати активну участь.

Харчова промисловість

Ситуація тут різна і залежить від місця знаходження компанії. Так, західно-центральні райони демонструють зростання діяльності в цій галузі. Деякі виробники вдало переорієнтовані через брак сировини, яка традиційно постачалася з півдня України. До прикладу, на одному із сокопереробних заводів Рівненщини було впроваджено переобладнання для виготовлення м'ясної консервованої продукції, яка також може бути використана для потреб армії.

Натомість компанії, розташованих поблизу фронту, були змушені припинити свою роботу. Через проблеми з експортом виробництво соняшникової олії зменшилося на 30–40% від довоєнного рівня.

М'ясопереробна галузь також почала відновлювати свою роботу. Окремі виробники курятини повернулися до досягнення рівня продуктивності .

Перш за все, слід зазначити, що підприємці та промисловці очікують відновлення перших кроків з наступного, 2023 року. Хоча ми не можемо сказати, коли війна закінчиться, поставки західної зброї, хоча й вільними темпами, і унікальні можливості наших захисників із ЗСУ дають нам обережну надію на продовження позитивних змін, які будуть корисними для нас. Зараз ми фактично перемогли у другій фазі війни, так само, як і в першій, коли ми зупинили наступ на Київ і північ країни. Очікувати на те, що попереду складний зимовий період, економічна активність у районах, де немає війни, значно поживавитись після його закінчення [16].

Для відновлення української економіки, інфраструктури, розвитку малого підприємництва, декарбонізації тощо можуть бути використані гранти, кредити та донорські витрати від Євросоюзу та G7. В оптимістичних умовах це може становити 50 млрд. доларів на рік.

Де найбільше відчувається поживлення будівництво та інфраструктура. Велика частина інвестицій піде туди, і багато проектів будуть реалізовані в партнерстві з європейськими компаніями. Після цієї тенденції збережеться, а інтеграція ринків стане значною.

Друге — це комплекс, який підтримує оборону та промисловість. Також, вітчизняні ракетні комплекси «Вільхи», «Нептуні», безпілотники «Лелека» та інші рекомендували себе найкраще під час бойових дій та оборони України.

Немає сумніву, що агресія в російській лінії на бюджеті багатьох країн, які подвоять, а то й потроять, видатки на власні ОПК. В Україні є також великі перспективи, через які ми зробили багато для використання цих технологій у війнах. Тим більше, що Росія залишається загрозою, тому нам особливо думати про те, як посилити свою оборону після нашої перемоги.

За умов вирішення проблем із логістикою, таких як розблокування портів і безумовний контроль за ними України та ООН, аграрний сектор постає. Війна Росії проти України показала світову продовольчу нестабільність і так званий «ефект метеліка» на багаті країни.

Підвищення цін на продукти харчування та енергію, спричинене війни, стане основою високої споживчої інфляції за підсумками 2022 року. Ціна прогнозується на рівні 5,7% у розвинених країнах, 8,7% у розвинених ринках і 13,9% у розвинених країнах з низьким рівнем доходу [17].

УСП стверджує, що Україна повинна відмовитися від уже скомпроментованої сировинної структури економіки та натомість розвивати переробні та індустріально-інноваційні сектори.

Варто відзначити, що політика локалізації виробництва стане жорсткішою в розвинених країнах світу. Це особливо місце у світі очікуваного промислового безвізу та членства України в ЄС. Наприклад, закон про локалізацію виробництва повинен посилити транспортне машинобудування, якщо очікується, що в ОПК інформаційні технології (ІТ) повинні співпрацювати добре.

В Україні ще однією явною тенденцією стане політика декарбонізації, тобто заміна старих технологій більш енергоефективними. Для цього потрібно створити спеціалізований фонд, який би наповнювався міжнародними грантами та податками підприємств на викиді. У масштабах світу це багатомільярдна програма, яка потребує національного контролю.

Європейський Союз, а також Україна як визнана членка ЄС, пішли цим шляхом. Необхідно також розширити програму кредитування реального сектору економіки в Україні. Ці цифри не відповідають викликам, з якими зараз стикаються виробники та експортери через руйнування майданчиків, майна та інших факторів. У найближчі роки уряди країн-учасниць ЄС будуть посилювати фіскальну підтримку національних виробників, що зменшить конкурентоспроможність українських товарів. Вкрай важливо подумати про це та залучати гроші банківського сектора — з обов'язковим страхуванням ризиків — до реальної економіки.

Ми очікуємо найбільших перспектив в експорті інноваційних технологій і програмного забезпечення в галузі інформаційних технологій. Наразі ця галузь заробляє на 2 млрд. доларів більше, ніж аграрний сектор. Кількість продовжувати зростання цієї [25].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що ефективна співпраця влади, бізнесу та міжнародних інвесторів є необхідною умовою успішного економічного відновлення України, в тому числі промислового. Крім того, верховенство права, захист прав власників і боротьба з корупцією. Це ці елементи, від дотримання яких саме залежить наше членство в ЄС.

Однак перемога над окупантами якнайшвидше залишається головною умовою. У цю мету потрібно вкладати найбільше грошей.

3.2. Процеси релокації промислового виробництва під час війни

Під час війни промислове виробництво стало важливою частиною стратегічного управління економікою країни. Конфлікти можуть змусити уряди змінити вирощування виробничих підприємств, щоб забезпечити безпеку, зберегти ресурси та підтримати військові потреби. Реорганізація бізнесу в таких умовах потребує остаточної стратегії та підсумкового аналізу наслідків.

6. Стратегічні характеристики

Стратегічне розташування промислових підприємств у військовій діяльності може нанести успіх або невдачу військових операцій. Перенесення промисловості з небезпечних або віддалених районів до більш безпечних місць може допомогти зберегти виробничу здатність країни та виробництва товарів і матеріалів, лише для захисту.

Оскільки воєнні операції потребують значної кількості матеріалів, обладнання та інших ресурсів, військова стратегія тісно пов'язана з промисловим виробництвом. Таким чином, успіх чи невдача військових операцій залежить від стратегічного розташування промислових підприємств.

Безпека виробничого процесу: Промислові об'єкти, розташовані в зонах, які є уразливими або близькими до фронту, можуть бути піддані атаці та руйнуванню з боку ворожих сил. Перенесення цих компаній у більш захищені місця може допомогти зберегти виробничий потенціал і зменшити ризик втрати важливих ресурсів.

Збір ресурсів: У місцях з великою кількістю робочої сили, доступними матеріалами та технічною базою промислове виробництво може бути зосереджено. Зосередження бізнесу в цих районах може допомогти максимально мобілізувати ресурси для потреб військового виробництва [33].

Стратегічне планування: після цього великий і складний процес, релокація промислового виробництва вимагає стратегічного планування. Важливо застосувати основні галузі промисловості та правильно розташувати їх, щоб вони були доступні для військових операцій.

Забезпечення продовження виробництва: під час переїзду промисловості може знадобитися багато часу та ресурсів, тому важливо гарантувати, що виробництво продовжується. Це може включати збереження робочих місць, перенесення обладнання та матеріалів і забезпечення безперервного виробництва.

Комунікація та логістика: ефективна комунікація та логістика є комерційними компонентами успішної переміщення бізнесу. Маючи систему транспорту та зв'язку, яка дозволяє ефективно переміщувати ресурси та координувати дії на різних етапах процесу, дуже важливо.

В цілому успішна військово-економічна стратегія залежить від стратегічного розташування промислових підприємств під час війни. Воно може вплинути на здатність країни виробляти та забезпечувати товари та матеріали, необхідні для ведення військових операцій; це фактор, який досягає успіху країни в конфлікті.

6. Економічні аспекти

Переміщення промислового виробництва може мати значний вплив на економічний стан країни. З одного боку, це може призвести до зниження виробництва та втрати робочих місць у зоні конфлікту, а з іншого боку, це може призвести до підвищення економічної активності та розвитку нових територій.

Економічні аспекти переміщення промислового виробництва під час війни можуть вплинути на економіку країни ефективними способами.

Зниження виробництва та втрата робочих місць: якщо промислове виробництво переміщується із зони конфлікту, це може призвести до зниження виробництва та втрати робочих місць. Військові дії можуть призвести до руйнування робочих місць або тимчасового закриття, що призведе до економічного спаду та соціальної дестабілізації [9].

Зростання економічної активності в нових районах: у той же час переміщення промислового виробництва може призвести до підвищення економічної активності та розвитку нових районів, куди воно перемістилося. Це може спонукати інвестиції в нові сектори та розвиток місцевої інфраструктури.

Вплив на економічну структуру: переміщення промислового виробництва може вплинути на економічну структуру країни, змінюючи розподіл виробництва та ресурсів між усіма галузями. Залежно від ефективності та розвитку нових секторів це може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Ефекти на міжнародний ринок: коли виробництво в промисловості переміщується під час війни, це може вплинути на міжнародні торгові відносини країни. Перегляд торгових умов і створення нових економічних зв'язків з іншими країнами можуть статися в результаті зміни обсягів виробництва та експорту.

Потреба в державній підтримці: Релокація промислового виробництва може вимагати значних витрат і ресурсів, зокрема, у вигляді фінансової допомоги, податкових пільг та інших заходів державної підтримки. Це можна вплинути на бюджетні ресурси та фінансову стабільність держави.

В цілому, економічні аспекти переміщення промислового виробництва під час війни складні та вимагають підсумкового аналізу та стратегічного планування, щоб мінімізувати негативні наслідки та максимізувати позитивні наслідки для економіки країни.

6. Соціальні аспекти

Релокація промисловості може мати значний вплив на життя місцевих людей. Нестабільності та соціальної напруги можуть виникнути через втрату робочих місць, переїзди та зміни умов праці. Забезпечити підтримку та адаптацію для працівників, що переїжджають, має вирішальне значення.

Соціальні аспекти переміщення промислового виробництва під час війни включають різноманітні виклики та можливості, які зустрічаються місцевому населенню [12].

Втрати робочих місць та безробіття: у зоні конфлікту переміщення промислових підприємств можна призвести до значних втрат робочих місць. Це може призвести до значних економічних і соціальних проблем для місцевого населення, зокрема, підвищення безробіття та зниження рівня життя.

Переїзди та адаптація: Під час процесу переселення працівники та їх родини можуть вимагати переїзду до нових місць проживання. Це може викликати стрес і нестабільність у житті людей, і вони повинні адаптуватися до нових соціальних і робочих умов.

Соціальна напруга та конфлікти: Втрати робочих місць і переїзди можуть спричинити конфлікти та соціальну напругу в затронутих районах. Місцеві люди можуть виступати проти переїзду через незадоволення втратою робочих місць або несправедливим розподілом економічних ресурсів.

Підтримка та адаптація: Важливо підтримувати та адаптувати працівників, які переїжджають. Це може включати підтримку у пошуку нових робочих місць, перепідготовку та підвищення кваліфікації, а також допомогу у вирішенні соціальних проблем.

Управління змінами та комунікація: ефективне управління змінами та відкрита комунікація з місцевим населенням є ключовими компонентами успішної релокації промисловості. Важливо, щоб все було прозорим і щоб громадськість була залучена до процесу прийняття рішень і реалізації проектів.

У цілому, соціальні аспекти переміщення промислового виробництва під час війни вимагають економічного контролю та врахування інтересів місцевого населення. Неможливо досягти позитивних результатів і забезпечити стабільність у затронутих регіонах, якщо не отримати соціальні аспекти [26].

4. Політичні аспекти

Під час війни переміщення промислового виробництва може мати значний політичний вплив. Вона може вплинути на рівень підтримки населення урядом і змінити політичний курс країни. Крім того, цей процес може бути предметом міжнародного слідства та відповіді різних держав.

Політичні аспекти релокації промислового виробництва під час війни мають важливе значення і можуть мати значні наслідки для внутрішньої та міжнародної політики країни.

Рівень підтримує уряд: успішна релокація промисловості може підвищити довіру громадськості до уряду, якщо вона сприяє збереженню робочих місць,

забезпеченню національної безпеки та економічного розвитку. Навпаки, неефективна релокація або втрата потенціалу виробництва можуть призвести до зменшення підтримки уряду та політичної нестабільності.

Зміна політичної стратегії: уряд може зробити перенесення промислового виробництва пріоритетним завданням, що вплине на його політичну стратегію. Уряд може реалізувати цю стратегію за допомогою нових законів, підтримки та розвитку нових регіонів і міжнародної допомоги.

Міжнародне спостереження та реакція: Переміщення бізнесу може привернути увагу міжнародних спостерігачів і викликати міжнародну політичну реакцію. Інші держави можуть реагувати на це шляхом надання допомоги, встановлення торговельних обмежень або інших заходів, які можуть вплинути на політичне страждання в вашій країні.

Партійні інтереси та конфлікти: різні політичні сили та партії можуть конфліктувати щодо переміщення промислового виробництва. Політичні групи можуть мати різні точки зору на цей процес і намагатися використовувати його для досягнення своїх цілей.

Дипломатичні відносини: Перерозподіл промисловості може вплинути на дипломатичні відносини країни з іншими країнами, особливо з тими, чий інтереси тісно пов'язані з економічними відносинами. Для зменшення негативних наслідків важливо підтримувати відкритий діалог і співпрацювати з партнерами.

В цілому, політичні аспекти переміщення промислового виробництва під час війни є найбільшими і вимагають остаточного розгляду та підтримки з боку уряду та політичних лідерів. Політичні аспекти цього процесу можуть сприяти стабільності та ефективній реалізації стратегії релокації в умовах війни [30].

Релокація промислового виробництва під час війни є складним і різноманітним явищем, що вимагає розгляду та стратегічного планування. Він впливає на стратегічні, економічні, соціальні та політичні аспекти життя країни, і його дослідження можуть мати значний вплив на розвиток суспільства.

3.3. Проблеми та перспективи післявоєнного відновлення промислового комплексу України

Помірний клімат, збагачені ґрунтуванням та достатня кількість опадів є сприятливими факторами для виробництва такої продукції в Державі. Україна є провідним виробником та експортером аграрної продукції. Україна є першим експортером шроту соняшника та соняшникової олії, а також третім за обсягом експортерів ріпаку, третім за обсягом експортерів ячменю та четвертим за обсягом експортерів кукурудзи в світі. Таким чином, навіть під час війни український аграрний сектор залишається досить привабливим для інвестицій.

Такі елементи характеризують негативний вплив військових дій на галузь:

- ✓ збитки через танки та мінування місцевості;
- ✓ призов і міграція призвели до браку кваліфікованих працівників;
- ✓ безпосередня шкода транспортній інфраструктурі, яка необхідна, такий як залізниця та морські порти;
- ✓ пошкодження інфраструктури, необхідного для зберігання та обробки товарів;
- ✓ відсутність програми страхування, яка покриває різні воєнні ризики.

Нинішній основний наказ дозволяє експортувати велику кількість товарів, що покращують економічний стан України та задовольняють глобальні потреби в харчових продуктах. Зерна сховища, які постраждали, повинні бути реконструйовані та відремонтовані. Наразі складно забезпечити залізничні перевезення з необхідною вантажоемкістю через різноманітність типів колії в різних країнах, зокрема в Європі. Запуск резерву техніки, заміна втрачених машин і агрегатів [1, с. 107].

Інновації в аграрному секторі включають глибину переробки кукурудзи, яка дозволяє екстракцію біоетанолу та амінокислот, оновлення переліку культури для підвищення продуктивності виробництва та збільшення переробки.

Післявоєнне відновлення промисловості України стикається з великими проблемами, які виникають через військові дії, руйнування, економічну нестабільність та інші причини.

1. Зруйнована інфраструктура: Військові дії можуть завдати значних збитків і зруйнувати транспортні мережі, інфраструктуру та промислові об'єкти, що ускладнює процес відновлення.

2. Економічні труднощі: Війна зменшує виробництво, збільшує безробіття та шкодить бізнесу. Це робить більш складним отримання фінансування та інвестування у відновлення промислового комплексу.

3. Нестабільність на ринках: військові конфлікти можуть перешкодити торгівлі, втрачати ринки збуту та змінити умови виробництва, що ускладнює відновлення промисловості.

4. Втрата кадрів: Військові дії можуть призвести до міграції робочої сили та втрачених кваліфікованих кадрів, що ускладнює відновлення виробництва та розвиток інновацій.

5. Екологічні проблеми: Забруднення та катастрофи в результаті воєнних дій можуть призвести до значних зусиль для відновлення екологічної стійкості та охорони навколишнього середовища.

6. Соціальні та гуманітарні проблеми: гострі соціальні та гуманітарні проблеми можуть виникнути в результаті війни, яка може призвести до внутрішнього переміщення населення, збільшення кількості біженців і загибелі людей.

7. Політична нестабільність: Війна може спричинити політичну нестабільність і конфлікти в країні, що ускладнює прийняття рішень і реалізацію планів відновлення [3].

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, спрямованого на стабілізацію економіки, захист навколишнього середовища, підтримку соціальних програм, зміцнення політичної стабільності та відновлення інфраструктури.

Відновлення промислового комплексу України після війни залежатиме від багатьох факторів, таких як геополітичні, політичні, соціальні та економічні.

1. Розвиток нових галузей: Після війни Україна може розвивати нові промислові галузі, які відповідають сучасним вимогам і технологіям. Інноваційні технології, зелена енергетика, високотехнологічне виробництво тощо можуть бути прикладами цього.

2. Модернізація та технологічний розвиток: Післявоєнне відновлення може дати промисловому сектору можливість модернізувати та розвивати технології. Новітні технології можуть підвищити продуктивність, але бути більш конкурентоспроможними та бути стійкими до екологічних проблем.

3. Інфраструктурні проекти: відновлення промисловості може бути підтримано інфраструктурними проектами, такими як будівництво та модернізація транспортних мереж, енергетичних систем та інших інженерних споруд.

4. Регіональний розвиток: Відновлення промисловості може допомогти розвитку регіонів і зменшити нерівності. Інвестиції в промисловий сектор можуть спонукати інвестиції та розвиток віддалених районів.

5. Міжнародна співпраця: Україна може використовувати міжнародну співпрацю для підтримки відновлення промислового сектору. Це може включати технічну допомогу, інвестиції та торговельні угоди з іншими країнами.

6. Створення робочих місць: відновлення промислового сектору може сприяти зростанню рівня зайнятості та створенню нових робочих місць, що призведе до соціальної стабільності та економічного зростання в країні.

Україна матиме можливість створити низку галузей машинобудування, які забезпечуватимуть стійкість економіки на локальному рівні до багатьох факторів, у тому числі важливих [5].

У зв'язку з тим, що вони забезпечують значну частину високооплачуваних робочих місць, галузі мають стратегічне значення для забезпечення соціально - економічного розвитку. Таким чином, у 2021 році середня робоча сила на

підприємствах сфери становила 308,7 тис. Осіб, що становить 15% від усіх працівників промислового сектора.

З цієї причини відновлення існуючих виробничих потужностей і створення нових дозволяють створити нові робочі місця під час відновлення промислового сектора держави після війни.

Фактично, машинобудування є важливою сферою, розвиток якої має достатньо передумови у вигляді ресурсного забезпечення, сприяння розвитку інших економічних секторів і має значний потенціал до розвитку, підтверджений високим рівнем ефективності в довоєнний час.

Розвиток машинобудування в Україні післявоєнної відбудови вимагає його розробки та впровадження високоефективних інструментів підтримки, які потім інтегруються в інші частини ланцюга доданої вартості.

Для того, щоб забезпечити відновлення галузі, профільні експерти вважають, що кілька основних рішень мають першочерговими завданнями. Перш за все, це внесення змін до Стратегії розвитку індустріальних парків до 2030 року та інших нормативних актів, щоб усунути різноманітні перешкоди, які перешкоджають підприємству промислового типу входу до індустріальних парків.

Крім того, є створення ефективних зв'язків між центральними та місцевими органами влади, національними виробниками та установами освіти. Це дозволить створити умови для співпраці з європейськими та міжнародними партнерами. Через створення стратегічного планування реформи також мають бути спрямовані на покращення системи державного замовлення та закупівель. У той же час необхідно скоротити державні функції контролю та регулювання, ліберувати інвестиційні процеси та зберегти економічну та інформаційну безпеку [8].

Виробництво військової та спецтехніки, засобів технічного характеру, що підвищують обороноздатність держави, техніки сільськогосподарського призначення та транспорту є найбільш перспективними галузями машинобудування, які мають особливе значення післявоєнного відновлення.

Підприємства з Європи також можуть відкрити власні виробничі потужності в Україні, якщо це безпечно та економічно вигідно. Це створити більше робочих місць. Сьогодні вже планується низка спільних проектів у галузі машинобудування між компаніями з ЄС та національними компаніями.

Такі рішення дозволяють швидше впроваджувати європейські стандарти, залучати більше інвестицій і стимулювати розвиток суміжних сфер. Крім того, створення прозорого та конкурентного ринку промисловості є проблемою.

Успіх промислового комплексу України після війни залежатиме від хорошого управління, стратегічного планування та сприятливого економічного та політичного середовища [14, с. 190].

ВИСНОВКИ

У процесі проведення суспільно-географічного дослідження післявоєнного відновлення промислового комплексу України було виявлено ряд важливих тенденцій та висновків, які варто враховувати для подальшого розвитку країни.

По-перше, варто відзначити, що процес відновлення промисловості в Україні є складним і багатогранним. Незважаючи на певний прогрес у відновленні промислових об'єктів та підприємств, багато заводів та фабрик залишаються в занедбаному стані або потребують серйозної модернізації.

По-друге, важливо враховувати регіональні особливості відновлення промислового комплексу. Деякі регіони мають значний потенціал для розвитку певних галузей промисловості через наявність природних ресурсів або географічне розташування, в той час як інші регіони потребують активної допомоги та інвестицій для відновлення виробничого потенціалу.

По-третє, успішне відновлення промислового комплексу вимагає комплексного підходу та співпраці між державними органами, бізнесом та суспільством. Важливо створити сприятливі умови для інвестицій у промисловість, підтримати інноваційні проекти та забезпечити ефективне використання ресурсів.

У процесі виконання даної дипломної роботи було проведено аналіз та дослідження сутності, складу та методики суспільно-географічного дослідження промислового комплексу України.

В розділі 1 було розглянуто основні аспекти промислового комплексу, а також методи, за допомогою яких можна проводити суспільно-географічне дослідження цієї галузі.

Розділ 2 присвячено оцінці чинників розвитку промислового комплексу України, включаючи історико-географічні особливості формування, сировинний, виробничий, трудоворесурсний, транспортний, споживчий чинники та зовнішньоекономічну діяльність.

У розділі 3 розглянуто виклики післявоєнного відновлення промислового комплексу України, включаючи вплив війни на галузеві трансформації та процеси релокації промислового виробництва.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- Післявоєнне відновлення промислового комплексу України є складним і багатограним процесом, що потребує комплексного підходу та співпраці різних секторів економіки та суспільства.

- Вплив війни на промисловий комплекс спричинив значні трансформації у галузях промисловості, зокрема через релокацію виробництва та зміну географії виробництва.

- Незважаючи на існуючі проблеми, у відновленні промислового комплексу України є певні перспективи, зокрема за умови реалізації ефективних стратегій та приваблення інвестицій.

Загалом, відновлення промислового комплексу України є надзвичайно важливим завданням для економічного розвитку країни та покращення життя її громадян.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь / за ред. Чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра екон. Наук Шубравської О.В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. Та прогнозів. НАН України». – К., 2018. – 152 с.
2. Агропромисловий комплекс України, огляд ніші та реалії сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-komplieks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-rieliyi-soghodiennia/>
3. Аналіз Плану післявоєнного відновлення України та рекомендації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/plan-pislyavoenvidnov-luhano-rekomend-ekodii.pdf>
4. Вісімнадцяте загальнонаціонального опитування «Психологічні маркери війни» (жовтень 2022 р.) // Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosemnadcatyy_obschenacionalnyy_opros_psihologicheskie_markery_voyny_8-9_oktyabrya_2022.html
5. Вплив війни на стан аграрної галузі в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.org.ua/images/Analitika-agro-sector2023.pdf>
6. Державна служба статистики України. Статистична інформація. Національні рахунки. Валовий внутрішній продукт у реальних цінах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
7. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.recpc.org/wp-content/uploads/2022/11/National_businesses_during-war_2022.pdf
8. Дослідження на ґрунті даних про підконтрольну територію України (2 лютого 2023 р.)//Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/death-2022>.
9. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні (січень 2023 р.) // Міжнародна організація міграції. URL:

https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R12_IDP_FINAL_UKR.pdf

10. Зовнішня торгівля товарами. Підсумки I півріччя 2023 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-tovaramy-pidsumky-i-pivrichchya-2023-roku>

11. Інститут професійних кваліфікацій. Обсерваторія ринку праці. URL: <http://svitprof.org.ua>

12. Інфляційний звіт (січень 2023 р.) // Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4

13. Кількість вакансій та кількість зареєстрованих безробітних у професійному розрізі за 2022 р. Державний центр зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/1_prof00_01.01.2023_0.xlsx

14. Куліш І.М. Війна і сільськогосподарське виробництво: світовий досвід // Перспективи виробництва біосировини енергетичних культур на рекультивованих землях: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро: ДДАЕУ, 2022. С. 185-197.

15. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – дванадцята хвиля дослідження (жовтень 2022 р.) // Gradus, Advanter. URL: https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf

16. Місячний Економічний Моніторинг України. № 216 (січень 2023 р.) // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: https://cci.vn.ua/wp-content/uploads/2023/01/MEMU_Jan2023_216.pdf

17. Нове щомісячне опитування підприємств «Український бізнес під час війни». Випуск № 8 (12.2022). // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL:

http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/ilovepdf_merged-6.pdf

18. Огляд впливу війни на промисловість України та прогноз перспектив в економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na-promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi>

19. Опитування підприємств – 2022. URL: https://fru.ua/images/doc/2022/EU4Skills_Sectoral_survey.pdf

20. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>

21. Підтримка промисловості під час війни: вчасна допомога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-promyslovosti-pid-chas-viyny-vchasna-dopomoha>

22. Повоєнне відродження України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ndcipr.org/media/posts/presentations/%D0%92%D1%96%D0%B7%D1%96%D1%8F_%D0%92%D0%95_%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A3.pdf

23. Продуктовий кошик українця 2023: як змінились ціни на базові продукти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/23/705764/>

24. Промисловість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=2975>

25. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebd_ukraine-lm-1.pdf

26. Рік війни: роботодавці успішно «відвоювали» 60% ринку праці та просуваються на схід // Work.ua. Сайт пошуку роботи №1 в Україні. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/2337/>

27. Стаття на тему «Україна за 9 місяців 2022р скоротила видобуток газу на 5% - до майже 14 млрд куб м» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://expro.com.ua/novini/ukrana-za-9-msyacv-2022r-skorotila-vidobutok-gazu-na-5-do-mayje-14-mlrd-kub-m>

28. Стійкість України: уроки 2022 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/wpcontent/uploads/2022/12/%D0%A1%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C->

[%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.-
%D0%A3%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8-2022.pdf](#)

29. Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали Міжнар. Наук.- практ. Інтернет-конференції присвяченої 35-річчю створення кафедри економічної та соціальної географії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (м. Луцьк, 6–7 квітня 2017 р.) / за ред. Ю. М. Барського, С. О. Пугача. – Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. – 220 с.

30. Теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження промислового туризму регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/pendereckyj1-4-1.htm

31. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. Посіб. Для студ. Геогр. Та економ. Спец. Навч. Закл. / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2018. – 631 с.

32. Трекер економіки України під час війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>

33. Україна: від війни до миру та відновлення. Аналітичні оцінки (грудень 2022 р.) // Центр Разумкова. URL:

<https://razumkov.org.ua/images/2022/12/27/2022-MATRA-December.pdf>

34. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. – 744 с.

35. Dziadykevych Yu.V. Aspects of multi-method management of natural resources / Yu.V. Dziadykevych, M.V. Buriak, R.I. Rozum, I.V. Liubezna, B.P. Duda // Innovative Solutions in Modern Science. International Journal. – Dubai, 2017. – № 2 (11). – С. 27-43. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/viewFile/1124/1242>

36. Rozum, P. I. Improving efficiency of using agricultural land / R. I. Rozum, I. V. Liubezna, O. M. Kalchenko // Scientific bulletin of Polissia № 3 (11), P. 1, 2017 – С. 193-196.

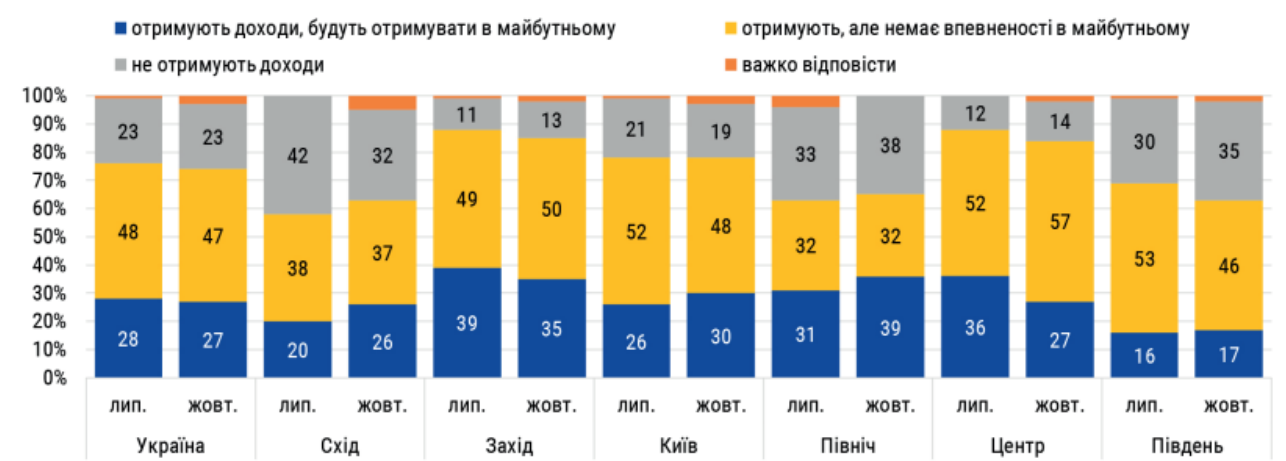
ДОДАТКИ

Додаток А

Області	Населення тис. чол.	Обсяг промислової продукції млн. грн.	Виробництво промислової продукції на 1 чол.	Індекс
Україна	50499,9	71543,8	1417	1,00
Автономна респ. Крим	2555,0	1490,8	583	0,41
Вінницька	1847,1	1614,7	847	0,61
Волинська	1067,9	477,0	447	0,32
Дніпропетровська	3775,4	11481,2	3041	2,15
Донецька	5064,4	13679,0	2700	1,91
Житомирська	1457,1	1069,0	734	0,52
Закарпатська	1288,2	351,7	273	0,19
Запорізька	2042,5	6243,3	3057	2,16
Івано-Франківська	1463,6	1448,8	990	0,70
Київська	4493,3	5471,3	1218	0,86
Кіровоградська	1197,8	689,9	580	0,41
Луганська	2706,4	4677,4	1728	1,22
Львівська	2739,6	2192,2	800	0,56
Миколаївська	1322,5	1812,5	1371	0,97
Одеська	2547,8	1584,4	622	0,44
Полтавська	1708,3	3419,9	2002	1,41
Рівненська	1192,2	1525,8	1280	0,90
Сумська	1369,8	1974,8	1442	1,02

Тернопільська	1168,4	643,7	551	0,39
Харківська	3024,4	4413,9	1459	1,03
Херсонська	1246,8	735,6	590	0,42
Хмельницька	1485,7	1470,0	989	0,70
Черкаська	1478,7	1406,8	951	0,67
Чернівецька	938,5	445,5	475	0,34
Чернігівська	1318,5	1224,6	929	0,66

Додаток Б

ВАРТІСТЬ ПРОДУКТОВОГО КОШИКА В УКРАЇНІ

			Ціна, грн
	Батон	буханка	26.20
	Картопля	1 кг	8.50
	Куряче філе	1 кг	148.93
	Цукор	1 кг	34.35
	Гречка	1 кг	32.72
	Рис	1 кг	71.10
	Яйця	10 шт	55.60
	Молоко	0.9 л	39.62
	Яблука	1 кг	14.72

УСЬОГО: 431,74 ГРН

Дані: Мінфін, на 20.10.23

Додаток Е

Товарна структура зовнішньої торгівлі товарами за січень – червень 2023 р.

млн дол. США

Код та найменування	2022				2023				Зміни до попереднього періоду		
	Товарообіг	Експорт	Імпорт	Сальдо	Товарообіг	Експорт	Імпорт	Сальдо	Товарообіг	Експорт	Імпорт
Всього	47 939	22 648	25 291	-2 642	49 841	19 407	30 434	-11 027	4%	-14%	20%
1-24 Продовольчі товари та с/г продукція	12 822	10 060	2 762	7 298	15 229	11 761	3 468	8 293	19%	17%	26%
25-26 Мінеральні продукти	2 522	2 361	161	2 200	1 110	986	124	862	-56%	-58%	-23%
27 Паливно-енергетичні товари	6 869	431	6 438	-6 007	6 075	236	5 838	-5 602	-12%	-45%	-9%
28-40 Продукція хімічної промисловості, каучук	5 650	1 042	4 608	-3 566	6 101	597	5 504	-4 906	8%	-43%	19%
41-43 Шкіри сировина, хутро, та вироби з них	168	65	103	-38	172	46	126	-79	2%	-29%	22%
44-49 Деревина та целюлозно-паперові вироби	1 576	1 160	416	743	1 431	941	490	452	-9%	-19%	18%
50-67 Текстиль, текстильні вироби, взуття	1 660	447	1 212	-765	1 607	238	1 369	-1 132	-3%	-47%	13%
68-70 Вироби із каміння, скла, кераміка	412	174	238	-64	460	150	310	-160	12%	-14%	30%
72-83 Метали та вироби з них	5 115	4 004	1 111	2 893	3 592	2 116	1 476	64	-30%	-47%	33%
84-90 Машини, устаткування та транспорт	9 378	2 356	7 022	-4 667	10 545	1 660	8 885	-7 225	12%	-30%	27%
Інші товари	1 767	549	1 218	-669	3 518	674	2 844	-2 170	99%	23%	134%

Додаток Є

